Міністерство освіти і науки України
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ВІЙНА І КУЛЬТУРА: ЗМІНИ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА КРОС-КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ
ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ
«Культурний простір українців у час війни»

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

ВІЙНА І КУЛЬТУРА: ЗМІНИ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА КРОС-КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ
«Культурний простір українців у час війни»

Київ – 2025

УДК 008(161.2):355.01(470:477)"2022/...":[159.923.2+316.72/.77](047.3)
В41

Рекомендовано Вченою радою факультету соціології та соціальної політики (протокол № 11 від 25 червня 2025 року)

Рецензенти: Ярошенко А.А., доктор філософських наук, професор, декан факультету соціології та соціальної політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова;

Куниця Т.Ю., кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувач відділу соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України

Аналітичний звіт «Війна і культура: зміни української ідентичності та крос-культурної комунікації в сучасних умовах» підготовлений в межах виконання фундаментального наукового дослідження молодих вчених «Культурна ідентичність та крос-культурна комунікація українців: трансформація в умовах російсько-української війни», державний реєстраційний номер 0125U000774 (науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент Тетяна Урись)

Урись Т., Бибик Д.
В41 Війна і культура: зміни української ідентичності та крос-культурної комунікації в сучасних умовах. Аналітичний звіт за результатами дослідження «Культурний простір українців у час війни». Київ: Видавництво Людмила, 2025. 76 с.

До створення опитувальника (анкети) долучились Д. Бибик, Т. Урись, Т. Некіз, С. Процька.

Аналітичний звіт підготовлено на основі дослідження, проведеного у квітні–червні 2025 року молодими вченими Українського державного університету імені Михайла Драгоманова у межах науково-дослідного проєкту «Культурна ідентичність та крос-культурна комунікація українців: трансформація в умовах російсько-української війни». Досліджено зміни у культурному самовираженні, сприйнятті ідентичності, соціальній згуртованості та культурних практиках українців під час війни. Особливу увагу приділено ролі культури у збереженні психологічної стійкості, громадській взаємодії та національному самовизначенню. Методологія дослідження базується на онлайн-анкетуванні, охоплюючи широку вибірку як мешканців України, так і українців за кордоном, що забезпечує всебічний культурний контекст воєнного часу.

Звіт структуровано у тематичні блоки, які охоплюють демографічні дані, освітні процеси, психологічно-ціннісні зміни, соціальну взаємодію, культурологічні трансформації, досвід українців за кордоном, а також узагальнені враження та перспективи подальшого розвитку української культури після завершення війни. Використання комбінованих кількісних та якісних методів аналізу дозволило сформувати комплексну картину культурних змін та викликів, з якими зіштовхується українське суспільство у нових реаліях. Отримані результати мають важливе значення для формування політик культурної підтримки, розвитку національної ідентичності та адаптації українців у внутрішньому та міжнародному культурному просторі.

© Т. Урись, Д. Бибик, 2025

ЗМІСТ

Вступ 4
БЛОК 1. Демографічні дані та загальні відомості 5
БЛОК 2. Освітні процеси 15
БЛОК 3. Психологічно-ціннісні зміни 23
БЛОК 4. Соціальна взаємодія 34
БЛОК 5. Культурологічні трансформації 43
БЛОК 6. Досвід українців, що перебувають за кордоном 61
БЛОК 7. Загальні враження та перспективи 70
Висновки 73

ВСТУП

Аналітичний звіт підготовлено за результатами дослідження «Культурний простір українців у час війни», що проводилося у квітні – червні 2025 року молодими вченими Українського державного університету імені Михайла Драгоманова у межах науково-дослідного проєкту «Культурна ідентичність та крос-культурна комунікація українців: трансформація в умовах російсько-української війни».

Метою дослідження є виявлення змін у культурному самовираженні, сприйнятті ідентичності, соціальній згуртованості та символічних практиках українців у воєнний час. Особливу увагу приділено умовам внутрішнього та зовнішнього переміщення, ролі культури у збереженні психологічної стійкості, громадській взаємодії та національному самовизначенню.

Метод збору даних: кількісне опитування на основі дослідного інструментарію (анкети), проведене за допомогою Google Форми.

Вибіркова сукупність. До вибірки увійшли 2125 респондентів – як мешканці України, так і українці за кордоном – представники різних вікових груп, регіонів, професій, що дозволило охопити ширший культурний контекст воєнного часу.

Обробку даних здійснено за допомогою комбінованих методів кількісного та якісного аналізу. Анкетні відповіді було опрацьовано з використанням електронних таблиць (Google Sheets, Microsoft Excel), що дозволило здійснити первинний статистичний аналіз і сформувати узагальнену картину розподілу відповідей.

Звіт структуровано за тематичними блоками, що відображають ключові аспекти культурного життя українців у час війни: демографічні та загальні відомості; освітні процеси та мовна динаміка; ціннісні й психологічні зміни; соціальна взаємодія; культурологічні трансформації; досвід українців за кордоном, а також загальні враження, виклики та перспективи розвитку української культури після перемоги.

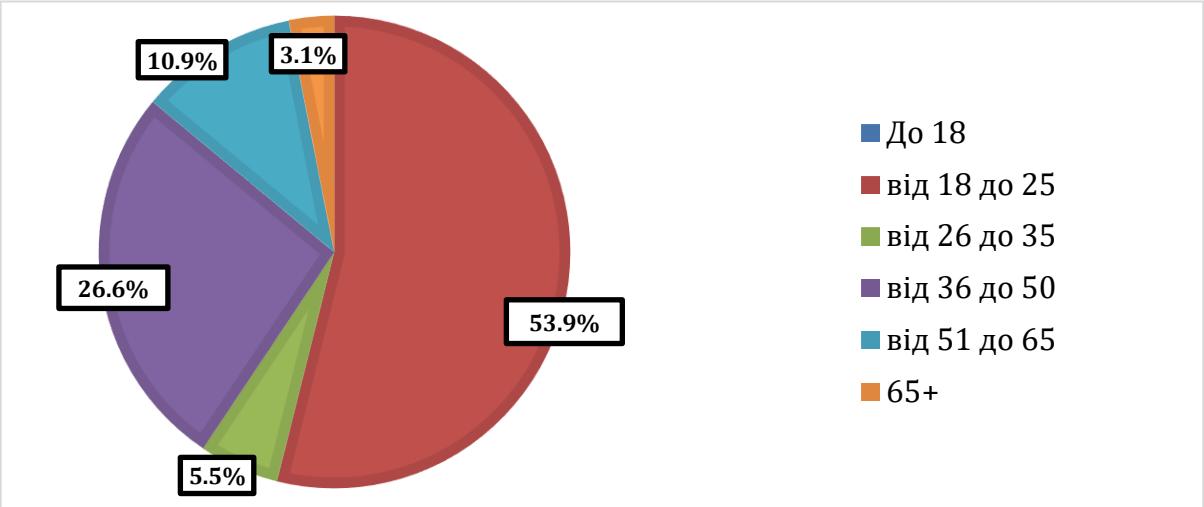
БЛОК 1. ДЕМОГРАФІЧНІ ДАНІ ТА ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Мета – визначити ключові соціально-демографічні характеристики українців, що беруть участь у культурному житті в Україні і закордоном та формуванні українського культурного простору під час російсько-української війни задля встановлення взаємозв'язків, закономірностей між цими характеристиками, досвідом культурної взаємодії, рівнем адаптації до нових умов, культурною мобільністю та формами залучення до культурного простору всередині країни й за її межами.

Завдання:

- визначити основні соціально-демографічні параметри респондентів: вік, гендерну ідентичність, рівень освіти, професійну сферу та досвід;
- встановити характер територіальної мобільності населення після 24 лютого 2022 року, включаючи як внутрішнє переміщення в межах України, так і зовнішню міграцію;
- визначити поточну форму та тип зайнятості, участь респондентів у культурному чи суміжному секторах;
- з'ясувати міграційний та соціальний статуси респондентів (залишилися за місцем постійного проживання, стали внутрішньо переміщеними особами, перебувають за кордоном як тимчасові або постійні мігранти, повернулися в Україну тощо) як основу для подальшого порівняльного аналізу в наступних аналітичних блоках дослідження.

Ваш вік

Серед опитаних найбільшу частку складають респонденти віком від **18 до 25 років (53,9%),** що вказує на високий рівень залучення молоді до

культурних ініціатив. Це також може свідчити про активну позицію молоді щодо культурних та соціальних процесів, їхню зацікавленість у питаннях, що стосуються розвитку держави, а також бажання брати участь у змінах, які відбуваються в країні під час війни. Така активність може бути результатом підвищеної соціальної відповідальності молоді та її готовності до впливу на культурні трансформації в умовах кризових ситуацій.

Респонденти віком від **36 до 50 років** складають **26,6%,** що вказує на активну участь серед представників зрілої молоді та середнього віку, які мають чітке уявлення про культурні процеси та потреби суспільства.

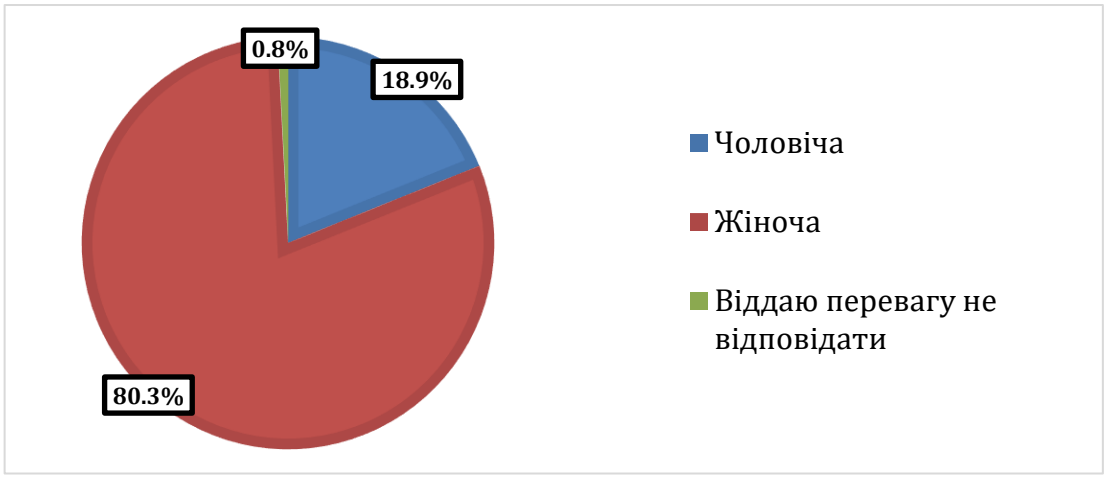
Менше представлено респондентів вікової категорії **51-65 років** – їхній відсоток складає **10,9%,** що може свідчити про меншу залученість цієї групи у культурні ініціативи або обмежену мобільність через соціально-економічні фактори.

Вікова група **26-35 років** складає лише **5,5%** від загальної кількості респондентів, що можна пояснити особливостями життєоблаштування людей на цьому життєвому відрізку, їх насиченим життєвим графіком (активне будування кар'єри, реалізація професійних амбіцій, зміни у приватному житті – створення родини, виховання дітей тощо).

Лише **3,1%** респондентів належать до вікової групи **65+ років**, що може відображати низьку участь старшого покоління у культурних процесах, ймовірно, через фізичні чи інші обмеження, а також соціальну ізоляцію, спричинену війною.

Неповнолітні (особи до 18 років) участі в опитуванні не брали.

Ваша стать

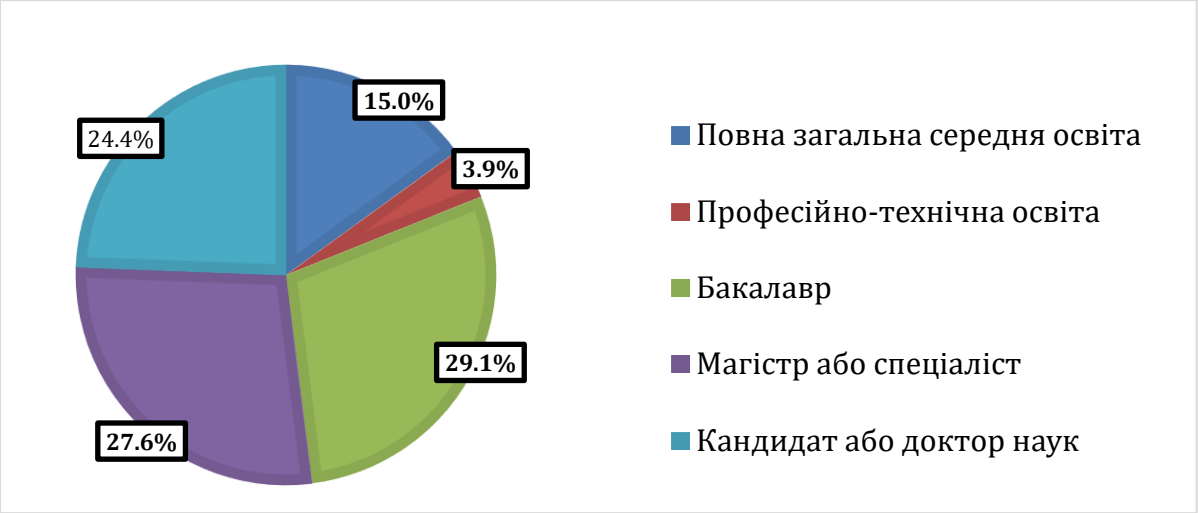

Що стосується статі, то розподіл респондентів за гендерною ознакою в межах соціологічного опитування розподілився так: **80,3%** опитаних становлять **жінки**, **18,9%** – **чоловіки** та **0,8%** респондентів обрали варіант **«віддаю перевагу не відповідати».** Такий значний відсоток жінок серед

учасників опитування може свідчити як про вищу активність жінок у культурному житті та участі в опитуваннях, так і про демографічні чи міграційні зрушення, пов'язані з війною.

Ваша освіта

Розподіл учасників опитування за рівнем освіти свідчить про переважну наявність вищої освіти серед респондентів:

- **29,1%** мають диплом **бакалавра**;
- **27,6%** здобули **повну вищу освіту** за рівнем **магістра** або **спеціаліста**;
- **24,4%** респондентів зазначили, що мають **науковий ступінь**

кандидата або доктора наук;

- **15%** завершили **повну загальну середню освіту** (11 класів) на момент опитування;
- **3,9%** мають **професійно-технічну освіту** (технікум, коледж).

Тож **понад 81% респондентів мають вищу освіту**, що свідчить про високий освітній потенціал серед осіб, які беруть участь у культурному житті та формуванні українського культурного простору в умовах війни. Це важливий фактор для подальшого аналізу, оскільки він може впливати на професійну реалізацію в культурному або суміжних секторах, рівень культурної мобільності, здатність до адаптації в нових умовах, а також форми залучення до культурного процесу як в Україні, так і за її межами.

Сфера діяльності

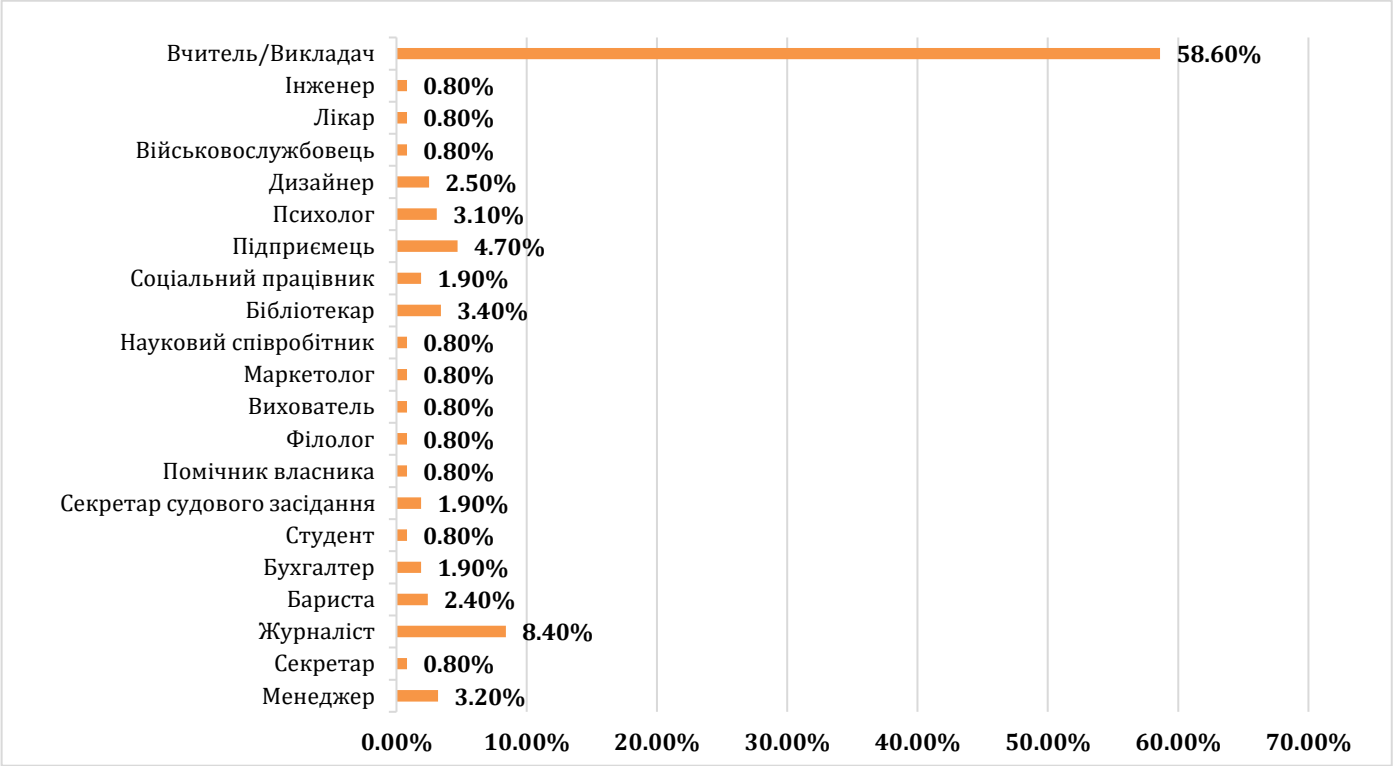

Розподіл респондентів за сферою професійної діяльності виглядає так:

- **63,6%** респондентів працюють у сфері **освіти** – ця категорія представлена найбільше, що свідчить про тісний зв'язок між освітнім середовищем та участю в культурному житті;
- **9,4%** працюють у сфері **культури**.

Значно менші частки займають представники інших галузей, зокрема: **ІТ - 5,5 %**; **торгівля – 6,3 %**; **виробництво, журналістика та юридична діяльність – по 1,6 %**; **психологія, туризм, маркетинг та інші професійні сектори представлені менше – по 0,8 %.**

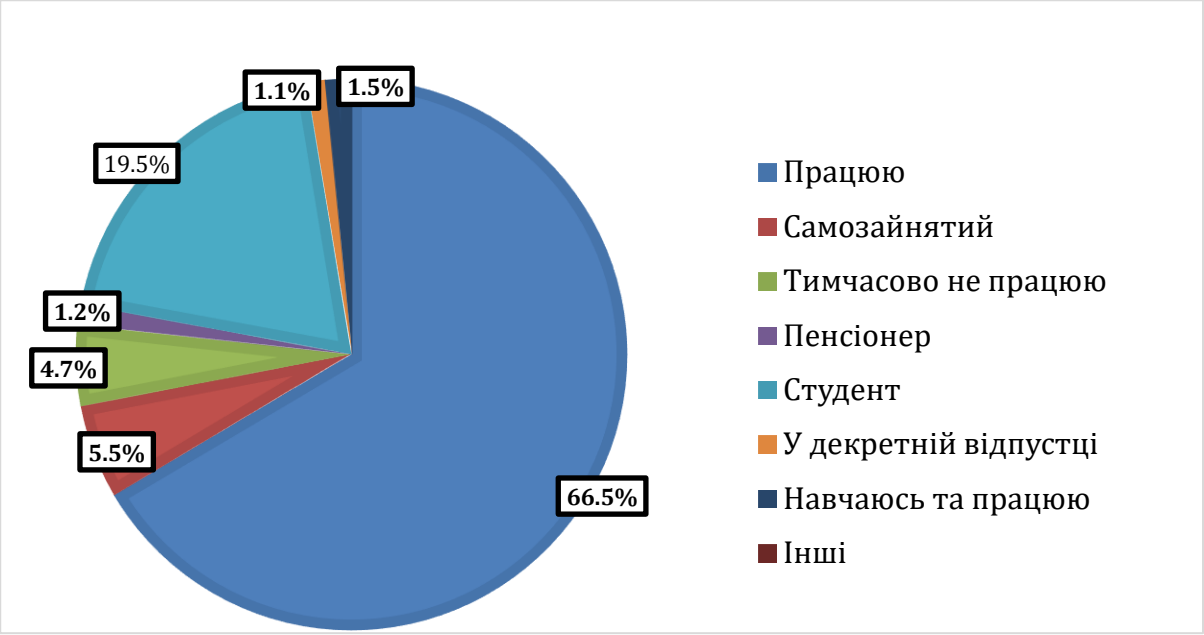
Наявність представників із різних сфер, зокрема не пов'язаних безпосередньо з культурою чи освітою, демонструє різноманітність професійного досвіду учасників опитування. Це важливо для подальшого аналізу, оскільки дозволяє враховувати вплив фахового бекграунду на способи залучення до культури, рівень міграційної мобільності, адаптацію до змін у соціальному контексті війни, а також перехідні процеси між секторами як частина адаптаційних стратегій. Домінування освітнього сектору може бути зумовлене підвищеною активністю представників освітньої галузі в анкетуванні.

Ваша професія

Щодо професійної приналежності респондентів, які взяли участь в опитуванні, то найбільша частка респондентів – **вчителі або викладачі (58,6%)**. Це свідчить про домінування освітян у вибірці, що, ймовірно, пов’язано з їхньою активною участю в культурних процесах, як в Україні, так і за її межами. Ймовірно, саме вони відіграють провідну роль у культурній мобілізації, збереженні національної ідентичності та трансляції культурних цінностей у нових умовах. Інші професійні групи представлені значно менше: **журналісти – 8,4%; інженери**, **лікарі**, **військовослужбовці**, **дизайнери**, **психологи**, **підприємці** мають незначні відсоткові частки (кожна **менше ніж 5%),** що вказує на велику професійну різноманітність, але малу представленість кожної з груп окремо.

Форма зайнятості

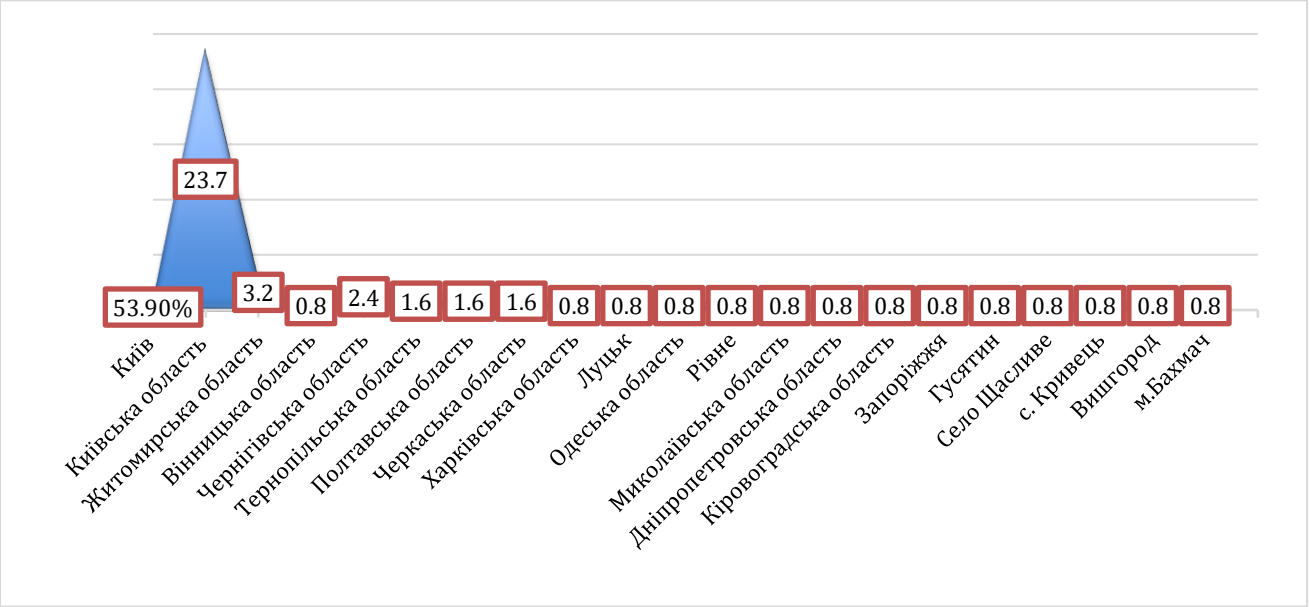

Щодо форми зайнятості респондентів, то **66,5%** респондентів **працюють**. І це найчисельніша група. Більшість учасників опитування мають стабільне місце роботи, що вказує на відносну професійну стабільність та економічну активність навіть в умовах війни.

19,5% респондентів становлять **студенти**. Меншу частку – **самозайняті (5,5%),** а тих, що **тимчасово не працюють, – 4,7 %.** Це може бути пов'язано з міграцією, адаптацією до нових умов, втратою роботи через війну або інші соціальні причини, тобто вказують га ті виклики, з якими стикаються респонденти – як внутрішньо переміщені особи або мігранти.

Пенсіонери, особи в декретній відпустці, а також ті, хто поєднує навчання з роботою, мають найменші частки. Це підтверджує, що вибірка орієнтована переважно на соціально активних учасників культурного та професійного життя. Активна зайнятість тісно пов’язана з мобільністю, ресурсами, а також можливістю інтегруватися в нові культурні середовища як в Україні, так і за кордоном.

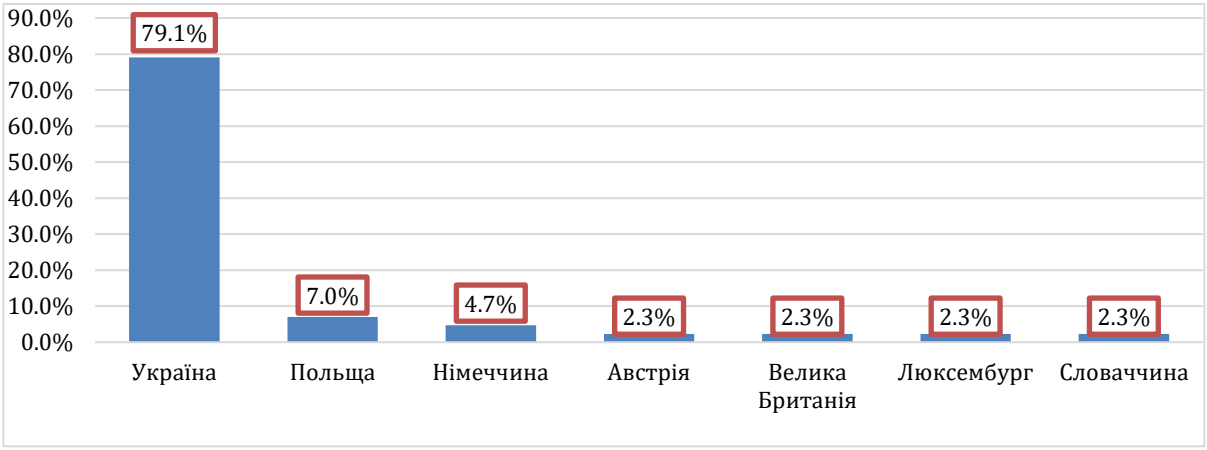
Поточне місце проживання в Україні на момент опитування

На момент проведення опитування **найбільша кількість опитаних респондентів проживає в місті Київ** – **53,9%** від загальної кількості опитаних. Це свідчить про високу концентрацію культурно активного населення у столиці, яка традиційно є центром культурного життя країни. **На другому місці** – **Київська область** (без урахування м. Києва) – це **23,7%**, що також вказує на активність приміських і наближених до столиці громад. Менше представлені інші регіони, зокрема **Житомирська обл. – 3,2 %, Чернігівська – 2,4%, Черкаська, Тернопільська та Полтавська обл. – по 1,6 %, решта (Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська, Волинська, Вінницька, Миколаївська, Одеська, Харківська та ін.) – по 0,8 %.**

Київ і область є основним осередком проживання респондентів, що може бути зумовлено як реальним переміщенням населення з інших регіонів під час війни, так і концентрацією культурних ініціатив саме в цьому регіоні. Низька кількість респондентів із прифронтових регіонів та фактична відсутність зі східних регіонів може свідчити як про евакуацію мешканців, так і про ускладнений доступ до участі в культурному житті в умовах війни. Отримані дані є важливими для подальшого аналізу зв’язку між місцем проживання, рівнем культурної залученості та соціальними викликами в умовах війни.

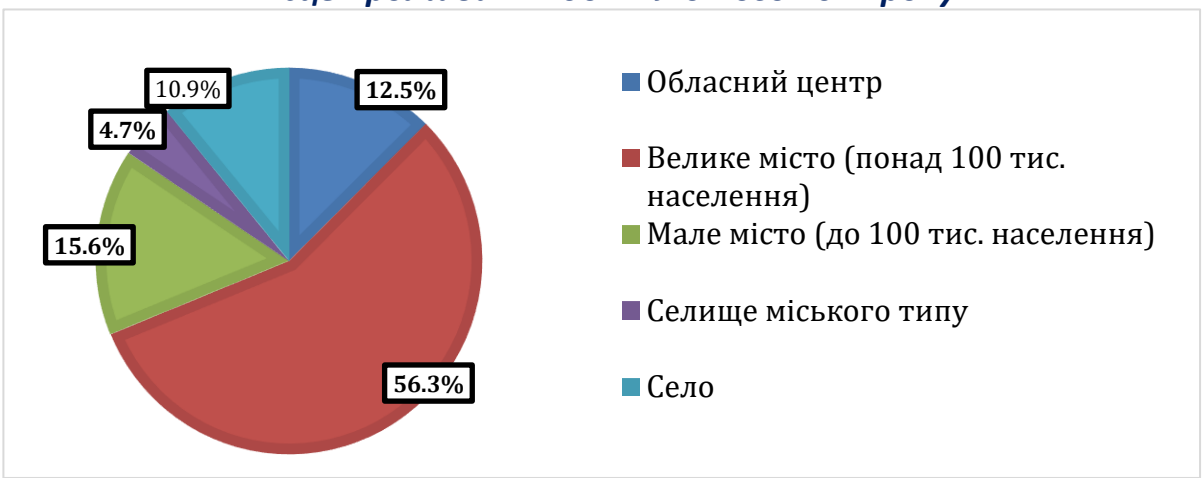
Поточне місце проживання за кордоном на момент опитування

На момент проведення опитування **79,1%** респондентів зазначили, що продовжують проживати на території **України**.

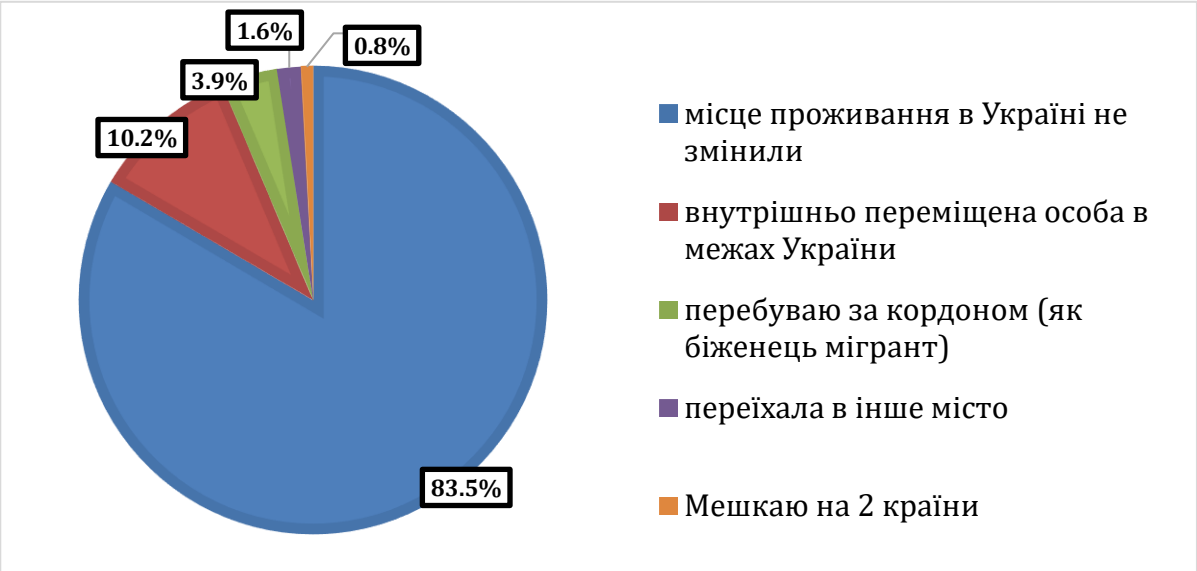
Водночас **20,9%** учасників опитування перебувають **за кордоном**. Серед країн, де найчастіше перебувають українці, лідирує **Польща** – там проживає **7%** опитаних. На другому місці – **Німеччина** з показником **4,7%.** По **2,3%** респондентів перебувають у таких країнах, як **Австрія, Велика Британія, Люксембург** та **Словаччина**. Ці дані свідчать про помітну концентрацію українців у країнах Європейського Союзу, зокрема в Центральній та Західній Європі, що створює своєрідне підґрунтя для формування нових транскордонних культурних практик, збереження національної ідентичності та розвитку культурної дипломатії, а також розуміння рівня адаптації у нових культурних умовах, особливостей культурної мобільності та можливими формами залучення до українського культурного простору за кордоном.

Місце проживання до 24 лютого 2022 року

Більшість респондентів (**56,3%**) до початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року проживали у **великих містах** із населенням понад 100 тисяч осіб. Ще **15,6%** мешкали у **малих містах** (до 100 тис. осіб), **12,5% – в обласних центрах, 10,9% – у сільській місцевості, а 4,7% – у селищах міського типу.** Такий розподіл свідчить про переважну урбанізованість учасників опитування, що може впливати на рівень їхньої культурної активності, доступ до інфраструктури, специфіку форм залучення до культурного життя.

Нинішній статус

Завершальне запитання цього блоку стосувалося нинішнього місця проживання респондентів. Більшість з тих, хто взяв участь в опитуванні **(83,5%),** зазначили, що від початку війни у 2014 році не змінювали місця проживання. Водночас **10,2%** є **внутрішньо переміщеними особами**, які були змушені переїхати в межах України. Ще **3,9%** респондентів наразі перебувають за кордоном. Окрема частка **(0,8%)** повідомила, що мешкає у двох країнах, поєднуючи життя між Україною та іншим державами. Крім того, **1,6%** учасників опитування переїхали до іншого міста в межах країни, що не пов’язано з вимушеним переселенням.

Таке розмаїття траєкторій переміщення вказує на різний ступінь мобільності та адаптації респондентів до умов війни, що є важливим для аналізу їхньої участі в культурному житті, форм доступу до культурних ресурсів, а також підтримання зв’язку з українським культурним простором усередині країни та за її межами.

Висновки до першого блоку

Загальний соціально-демографічний портрет учасників опитування вказує на високу залученість молоді, жінок та осіб із вищою освітою до культурного життя в умовах війни. Понад половину респондентів становлять молоді люди віком 18–25 років, що демонструє їхню активну позицію, соціальну відповідальність і готовність до культурної взаємодії. Жінки складають абсолютну більшість (80,3%), що може відображати як їхню більшу культурну активність та готовність долучатися до соціальних ініціатив, так і про зміну гендерного балансу в суспільстві, зумовлену умовами воєнного стану. Значна частина чоловіків нині залучена до служби в Збройних силах України або до інших форм оборони держави, що об'єктивно обмежує їхню участь у культурних процесах. У цьому контексті жінки часто беруть на себе роль зберігачок і трансляторок культурної пам'яті, виступаючи активними учасницями культурної мобілізації, адаптаційних практик та ініціатив зі збереження національної ідентичності як в Україні, так і за її межами.

80% респондентів мають вищу освіту, а серед професій домінують вчителі та викладачі, що свідчить про провідну роль освітян у збереженні культурного простору, поширенні національних цінностей та формуванні культурного середовища як в Україні, так і за її межами.

Просторовий і професійний розподіл респондентів також вказує на високу концентрацію культурно активного населення в столиці та центральних регіонах, зокрема в Києві та Київській області, а також на переважну урбанізованість учасників. Попри війну, більшість опитаних зберегли постійне місце проживання, хоча помітною є також частка внутрішньо переміщених осіб і тих, хто адаптується до життя за кордоном. Це свідчить про різні рівні мобільності, адаптації та залучення до культурних процесів. Участь респондентів із різних професійних сфер підкреслює потенціал міжсекторної взаємодії в культурному розвитку країни. Сукупно ці характеристики дають можливість проаналізувати вплив соціальних, освітніх, професійних і географічних факторів на формування й трансформацію українського культурного простору в умовах війни.

БЛОК 2. ОСВІТНІ ПРОЦЕСИ

Мета: з’ясувати, як трансформувалося ставлення громадян України до української мови, культури та національної ідентичності в умовах війни; оцінити доступність культурно-освітнього контенту та визначити його значущість і затребуваність у ситуації вимушеного переміщення населення; проаналізувати роль освітнього середовища у збереженні культурної пам’яті та формуванні стійкої національної ідентичності та інтеграції культурних смислів у сучасні освітні практики в умовах війни.

Завдання:

- окреслити зміни у ставленні до української мови як ключового маркера ідентичності після початку повномасштабної війни;
- встановити рівень сприйняття зростання інтересу до української культури та мови у світі, зокрема серед діаспори та іноземців;
- визначити доступність освітнього та просвітницького контенту (онлайн/офлайн) для українців різного віку;
- з’ясувати, які культурні символи, традиції, постаті або практики набули нового значення під час війни;
- виявити потребу у передачі культурної спадщини дітям, особливо серед переселенців та українців за кордоном;
- встановити, як війна вплинула на формальні та неформальні системи освіти (у школах, ЗВО, освітніх ініціативах);
- проаналізувати, наскільки культурно-освітній контент відповідає новим ціннісним орієнтирам та емоційним потребам суспільства в умовах війни.

Як змінилося Ваше ставлення до української мови після 24 лютого 2022 року?

У відповідь на запитання щодо змін у ставленні до української мови після 24 лютого 2022 року респонденти надали такі відповіді: **39,6 %** зазначили, що їхнє **ставлення не зазнало змін**; **24,2 %** повідомили, що лише **почали використовувати українську мову**; **23,4 %** – про **повний перехід на українську мову в повсякденному спілкуванні.**

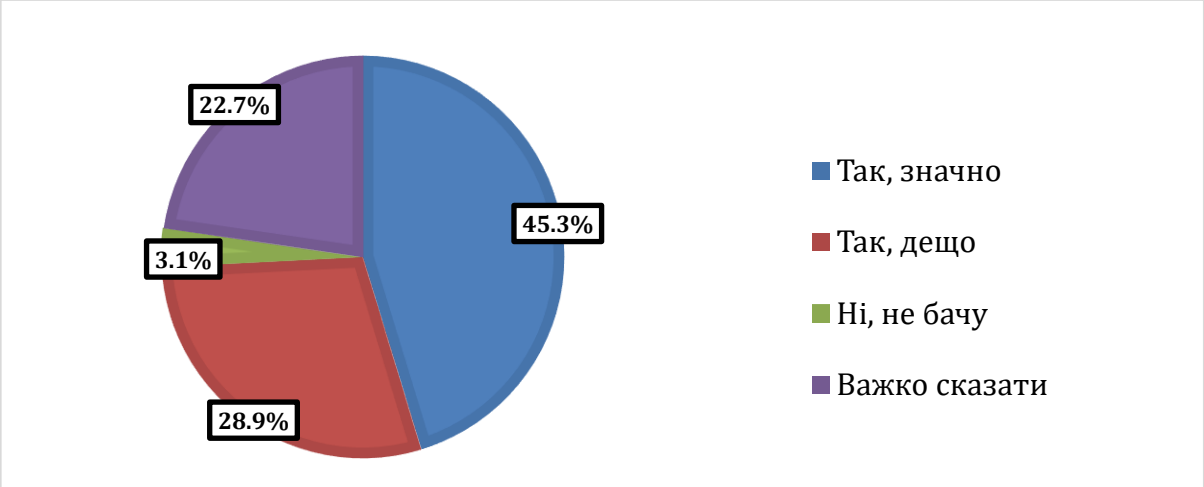
У відкритих відповідях також простежуються такі тенденції:

- респонденти відзначали підвищену частоту використання української мови («почала частіше використовувати українську мову»),

- збереження сталої мовної поведінки («завжди спілкувалась і спілкуюсь українською», «була україномовною все життя», «як і раніше спілкуюся виключно українською»),
- свідчили про мовну адаптацію – перехід від суржику до нормативної української мови («раніше спілкувалась суржиком, але перейшла на чисту українську»),
- деякі відповіді демонструють активізацію вживання української мови в цифровому середовищі («почав розмовляти в інтернеті українською, в житті говорив і говорю суржиком»).

Водночас було зафіксовано поодинокий випадок зворотної динаміки, коли респондент зазначив, що почав використовувати українську мову рідше, що є винятком серед загальної тенденції відповідей.

Чи бачите Ви зростання інтересу до української мови та історії за кордоном?

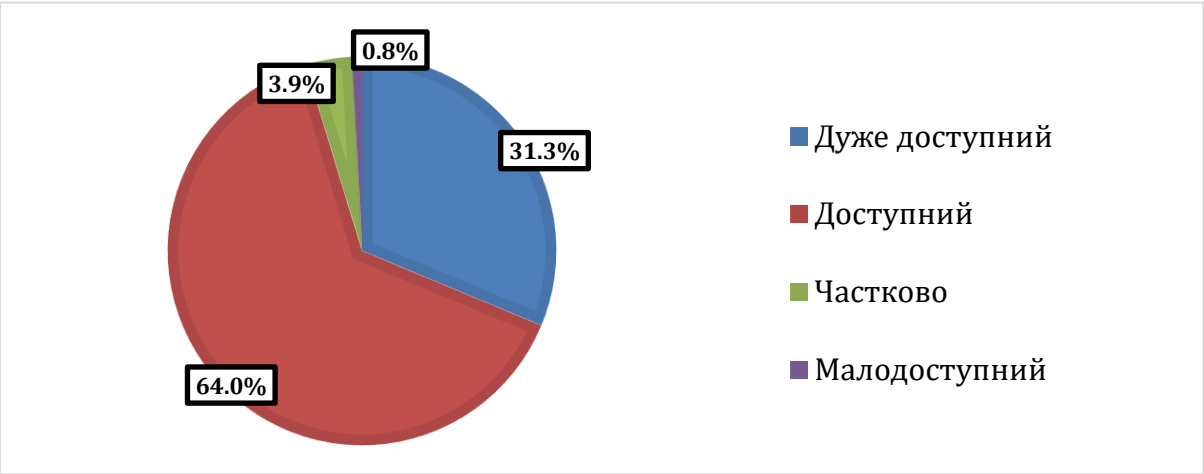

У результаті опитування щодо наявності/відсутності змін інтересу до української мови та історії за кордоном було виявлено такі тенденції: **45,3%** респондентів вважають, що інтерес до української мови та історії за межами України **істотно зріс**; ще **28,9%** відзначають **помірне зростання** інтересу. Водночас **22,7%** респондентів **вагалися з відповіддю** або не мали достатньої інформації для формулювання оцінки. Лише **3,1 %** опитаних **не зафіксували жодних змін** у рівні зацікавлення українською тематикою за кордоном.

Ці результати свідчать про загальне зростання міжнародної уваги до української культурно-історичної спадщини, що, ймовірно, зумовлено як підвищеним медійним висвітленням подій, пов’язаних з повномасштабною війною, так і посиленням культурної дипломатії України. Таке зростання

інтересу до української мови й історії за кордоном можна також розглядати як індикатор формування позитивного іміджу України на світовій арені та актуалізації її культурної ідентичності в глобальному контексті.

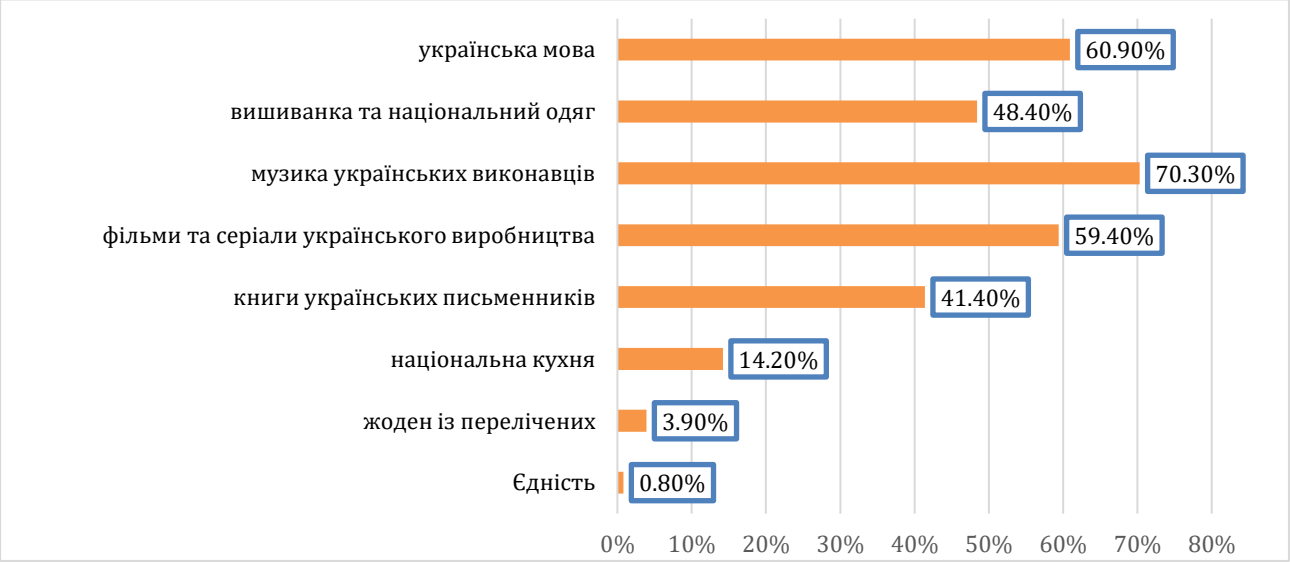
Як Ви оцінюєте доступність українського освітнього та просвітницького контенту (онлайн/офлайн) для Вас?

У відповідь на запитання щодо оцінки доступності українського освітнього та просвітницького контенту (в онлайн- і офлайн-форматах), респонденти надали такі відповіді: **64%** вважають його **доступним**, **31,3%** – **дуже доступним**, **3,9%** – **частково доступним**, а **0,8%** – **малодоступним**. Важливо відзначити, що жоден із учасників опитування не повідомив про повну недоступність такого контенту.

Отримані дані свідчать про загалом позитивне сприйняття доступності українського освітнього і просвітницького ресурсу в сучасних умовах. Високий відсоток позитивних відповідей (понад 95 %) може бути зумовлений розвитком цифрових платформ, активізацією діяльності українських культурних і освітніх інституцій, громадських та волонтерських організацій, а також суспільним запитом на україномовний контент у контексті війни, вимушеної міграції та інформаційної безпеки. Відсутність відповідей про повну недоступність свідчить про ефективність каналів поширення освітнього продукту, що вже існують.

Які культурні символи або практики набули для Вас нового, посиленого значення під час?

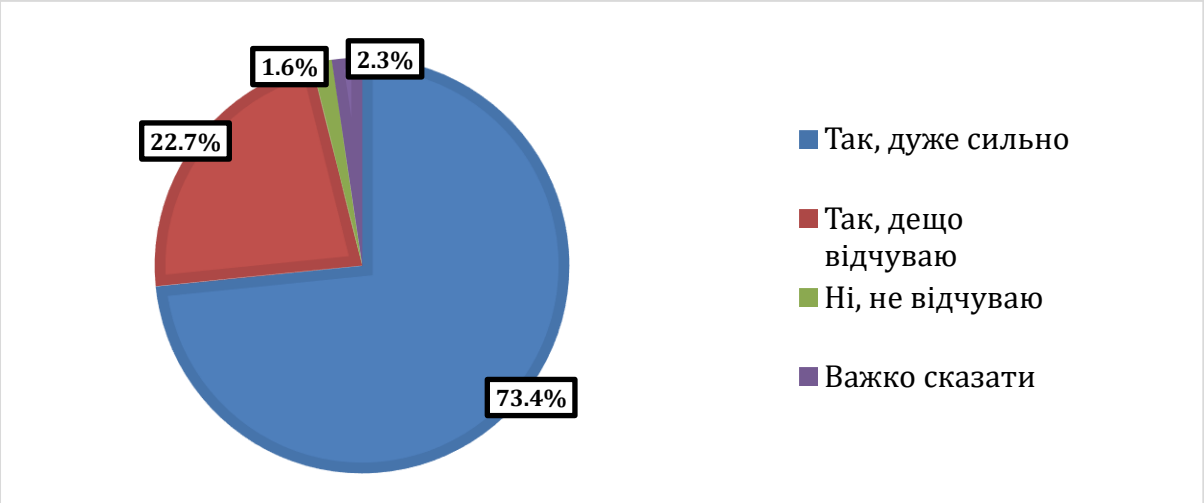

У межах опитування респондентам було запропоновано визначити, які культурні символи або практики набули для них нового або посиленого значення в умовах повномасштабної війни. Оскільки опитувані мали змогу обрати кілька варіантів відповіді, результати свідчать про багатовекторне зміцнення культурної ідентичності. Найчастіше респонденти відзначали **українську музику (70,3%)** як джерело емоційної підтримки та засіб культурного єднання. Далі за частотою згадувань ідуть **українська мова (60,9%)** як ключовий маркер національної самоідентифікації та **фільми й серіали вітчизняного виробництва (59,4 %)**, які сприяють формуванню цілісного національного наративу. Значну символічну вагу також отримали **традиційний одяг**, зокрема **вишиванка (48,4 %)**, **книги українських авторів (41,4 %)** та **елементи національної гастрономії (14,2 %)**. Водночас **3,9%** учасників дослідження не ототожнили жоден із запропонованих варіантів із посиленим символічним навантаженням, а **0,8%** респондентів виокремили ідею національної **єдності** як домінантну цінність.

Отримані дані вказують на те, що в умовах війни відбувається актуалізація національної символіки та культурних практик як механізмів підтримки ідентичності, засобів самовираження, спротиву та консолідації суспільства в умовах воєнного протистояння. Підвищена емоційна та символічна значущість українського культурного продукту може розглядатися як прояв колективної солідарності, патріотизму та культурної мобілізації. Зокрема, музика, кінематограф і література постають як важливі інструменти формування наративу спротиву та збереження національної

пам’яті, тоді як мова, одяг і кухня – як засоби щоденного вираження культурної належності.

Поширеність одночасного вибору кількох варіантів підтверджує комплексний характер відновлення та переосмислення культурної ідентичності в умовах кризи.

Чи відчуваєте Ви потребу у навчанні дітей українських культурних традицій, звичаїв, практик?

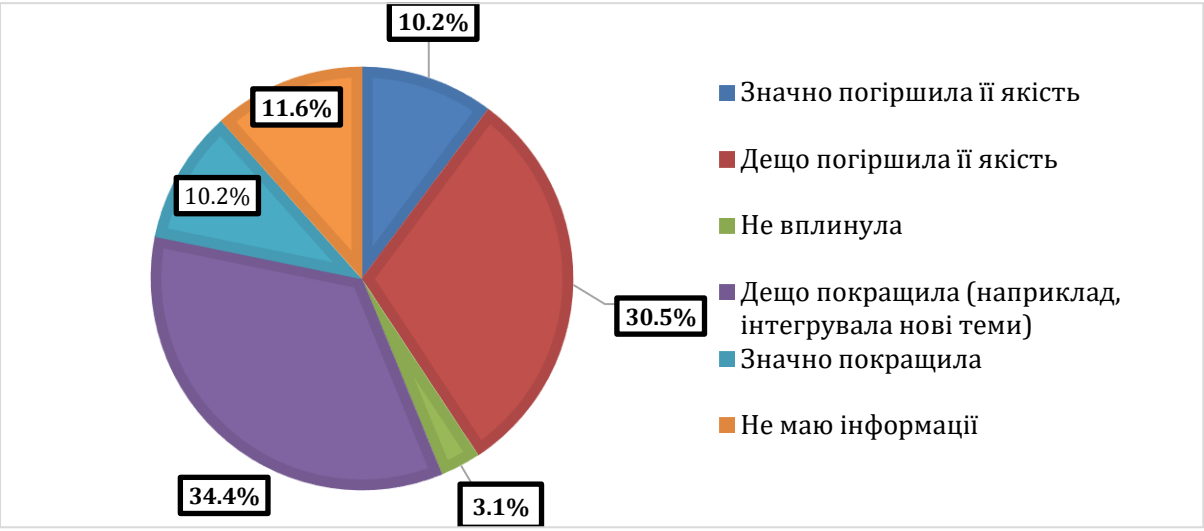

У відповідь на запитання щодо наявності потреби у залученні дітей до вивчення українських культурних традицій, звичаїв та практик, було отримано такі результати: **73,4 %** респондентів висловили однозначну і **сильну потребу** в такому навчанні; **22,7 %** також підтвердили наявність потреби, проте **в менш вираженій формі**; **2,3 %** зазначили, що їм **складно визначитися з відповіддю**, і лише **1,6 % не вважають за необхідне** здійснювати подібне культурне навчання.

Ці дані свідчать про високу суспільну зацікавленість у трансляції культурної спадщини наступним поколінням, особливо в умовах війни, коли питання національної ідентичності та культурного самозбереження набувають особливої актуальності. Переважна більшість опитаних демонструє усвідомлення важливості міжпоколіннєвої передачі знань про українські традиції як засобу формування національної свідомості, ціннісних орієнтацій та громадянської відповідальності. Це також може вказувати на зростання ролі неформальної освіти, родинного виховання та культурно-освітніх ініціатив у збереженні нематеріальної культурної спадщини в умовах соціальної нестабільності. Респонденти, які становлять меншість, тобто ті, що не визначилися з відповіддю чи не вважають за необхідне навчання майбутніх поколінь українських культурних практик, можуть представляти групу з несталою ціннісною орієнтацією або тих, хто

не відчуває особистої відповідальності за міжпоколіннєву передачу культурного досвіду, можуть також вказувати на існування альтернативних моделей ідентичності – наприклад, індивідуалістських або космополітичних орієнтацій, в межах яких національно-культурна спадщина не розглядається як пріоритетна цінність.

Як, на Вашу думку, війна вплинула на культурну освіту (у школах, університетах, інших закладах освіти)?

У відповідь на запитання щодо впливу війни на стан культурної освіти в закладах формальної освіти, зокрема в школах, університетах та інших освітніх інституціях, респонденти надали різноманітні оцінки, що вказують на складність і неоднозначність цього процесу. Зокрема, **34,4 %** опитаних вважають, що **війна дещо покращила культурну освіту**, насамперед через інтеграцію нових тематичних компонентів, пов'язаних з національною ідентичністю, історичною пам'яттю та актуальними культурними процесами.

Але водночас **30,5 %** респондентів зафіксували **деяке погіршення якості культурної освіти**, а ще **10,2 %** оцінили цей вплив як **значне зниження рівня її реалізації**, що свідчить про відчутний рівень занепокоєння щодо освітньо-культурної сфери, ймовірно зумовлений обмеженнями у ресурсах, змінами у форматі навчання (зокрема дистанційному), або недостатньою адаптацією навчальних програм до умов воєнного часу. В той же час стільки ж респондентів – **10,2 %** – наголосили на **суттєвому покращенні культурної освіти**, що може свідчити про посилення уваги до національно-культурних аспектів у навчальному процесі, зростання ролі патріотичного виховання та оновлення змісту

гуманітарних дисциплін. Ще **3,1 %** вважають, що війна **не вплинула на стан культурної освіти**, а **11,6 % не змогли дати оцінку** через брак інформації або обмежену залученість у відповідні процеси.

Тож зібрані дані демонструють амбівалентність впливу війни на культурну освіту: з одного боку, війна сприяє оновленню змісту освіти та посиленню ідентифікаційних елементів, з іншого – створює нові виклики для забезпечення якості, системності та доступності культурно-освітнього контенту. Це підкреслює потребу в подальшому комплексному дослідженні трансформаційних процесів у сфері культурної освіти в умовах війни.

Висновки до другого блоку

Результати опитування свідчать про виразне посилення ролі української мови, культурних практик і символів у повсякденному житті громадян у контексті повномасштабної війни. Значна частина респондентів декларує зростання використання української мови або повний перехід на неї, що супроводжується активною мовною адаптацією, зокрема переходом від суржику до нормативної української. Паралельно простежується зростання міжнародного інтересу до української мови й історії, що можна інтерпретувати як прояв глобальної підтримки культурної самобутності України та ефективності культурної дипломатії. Актуалізація національної символіки – музики, кіно, літератури, традиційного одягу й мови – вказує на консолідацію суспільства через культуру, яка стає засобом спротиву, єдності та переосмислення ідентичності.

Також дослідження демонструє високий рівень запиту на україномовний освітній і просвітницький контент, що відповідає сучасним викликам війни, міграції та інформаційної безпеки. Більшість респондентів висловили потребу в навчанні дітей українським традиціям, що свідчить про прагнення зберігати та передавати культурну спадщину наступним поколінням. Водночас оцінки впливу війни на стан культурної освіти залишаються амбівалентними: частина респондентів фіксує позитивні зміни, зокрема через тематичне оновлення змісту, тоді як інші вказують на погіршення якості через ресурсні та організаційні труднощі. Така ситуація підкреслює необхідність подальших міждисциплінарних досліджень у сфері культурної освіти та формування стратегій, спрямованих на збереження, розвиток і доступність національного культурного ресурсу.

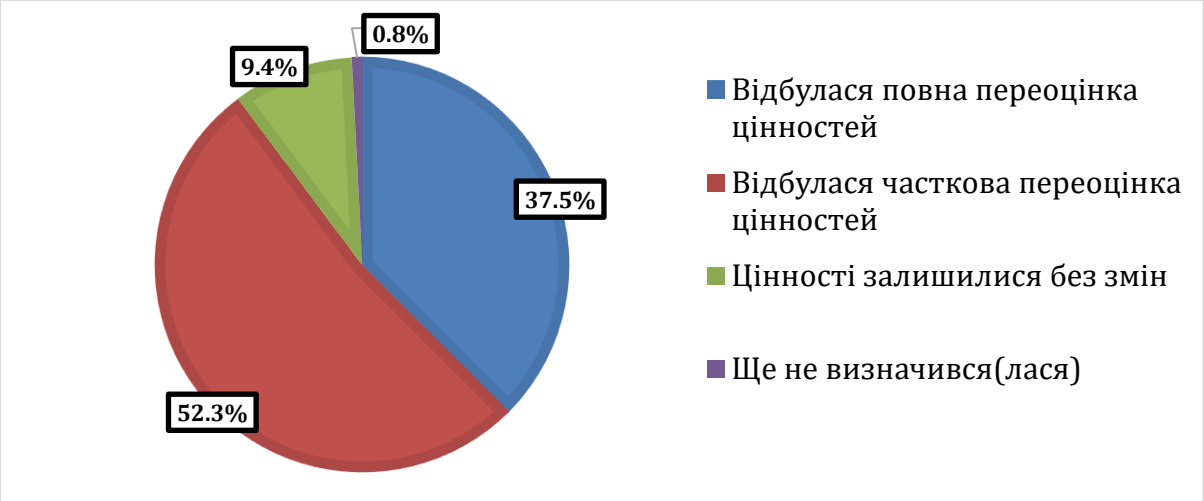
БЛОК 3. ПСИХОЛОГІЧНО-ЦІННІСНІ ЗМІНИ

Мета: виявити, як війна вплинула на систему особистісних цінностей, емоційне ставлення до культури, роль мистецтва та культурних практик у збереженні психологічної стійкості та морального духу українців.

Завдання:

- з'ясувати, які життєві цінності та культурні орієнтири набули першочергового значення в умовах війни;
- встановити, які форми культурної діяльності є для українців ресурсними з погляду психологічної підтримки, національної самоідентифікації та емоційного відновлення;
- визначити емоційний вплив згадок про українську культуру (через спогади, символи, твори мистецтва) в умовах стресу, тривоги й втрати;
- з'ясувати, як громадяни оцінюють роль культури та мистецтва (музики, кіно, літератури, візуального мистецтва) у формуванні колективної витривалості, розуміння подій війни та підтримки зв'язку між людьми;
- оцінити вплив культурних практик на психічне здоров'я українців в Україні та за її межами.

Як війна вплинула на Ваші життєві цінності та пріоритети?

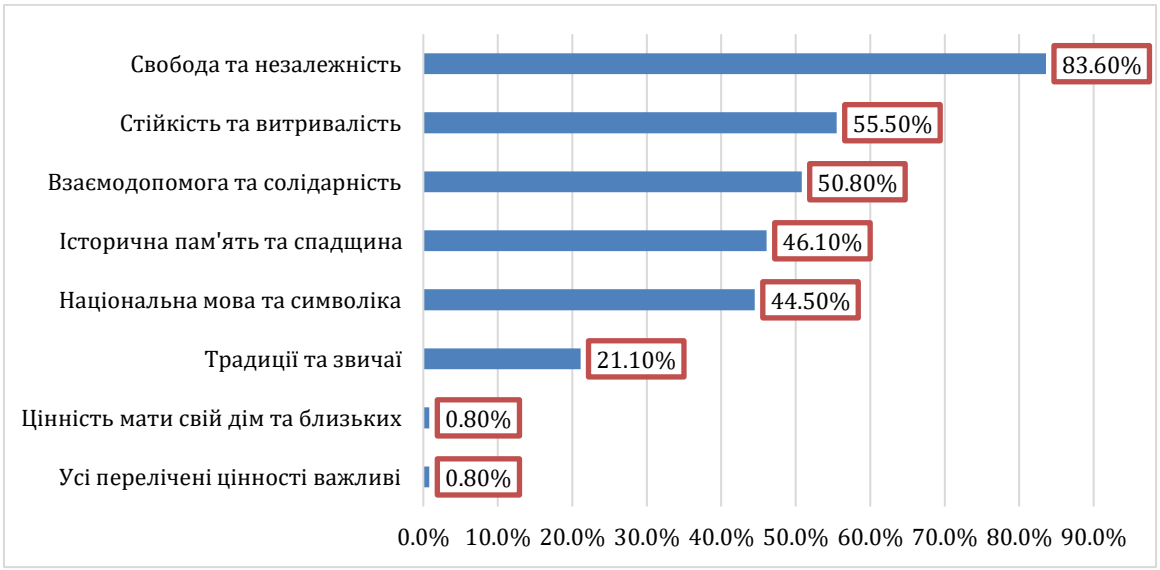

У відповідь на запитання щодо впливу війни на життєві цінності та пріоритети респондентів було отримано такі результати:

- **52,3%** опитаних зазначили, що внаслідок війни відбулася **часткова переоцінка їхніх життєвих цінностей**;

- **37,5%** повідомили про **повну переоцінку цінностей**, що свідчить про глибокі трансформації у світоглядних установках під впливом воєнних подій;
- **9,4%** респондентів зазначили, що їхні ціннісні орієнтири **залишилися незмінними**, що може вказувати на стабільність особистісних переконань;
- **0,8%** опитаних **не змогли однозначно визначитися** з відповіддю, можливо, через тривалу фазу внутрішнього осмислення або недостатній часовий проміжок для рефлексії.

Отримані дані свідчать про те, що для переважної більшості населення війна стала каталізатором змін (чи то повних, чи то часткових) у системі життєвих цінностей, зумовлюючи перегляд пріоритетів, уявлень про сенс життя, безпеку, свободу, родину та громадянську відповідальність.

Які культурні цінності стали для Вас найбільш значущими за останні роки?

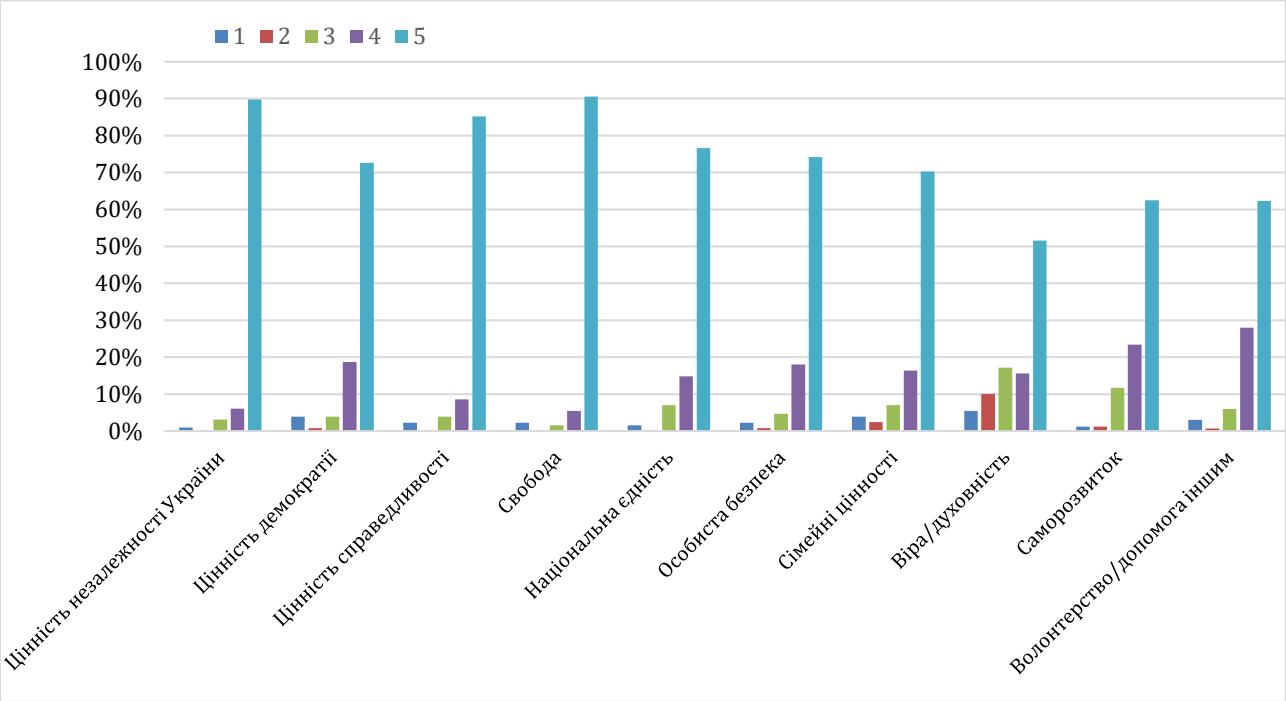

У відповідь на запитання щодо культурних цінностей, які набули особливої значущості впродовж останніх років, було отримано наступні результати (респонденти мали змогу обрати кілька варіантів відповіді):

- **83,6%** учасників опитування визначили **свободу та незалежність** як пріоритетні культурні цінності, що вказує на посилення суспільної уваги до фундаментальних прав і державного суверенітету;
- **55,5%** респондентів обрали **стійкість та витривалість**, що відображає зростання значущості морально-психологічної та фізичної здатності протистояти викликам;

- **50,8%** наголосили на важливості **взаємодопомоги та солідарності**, що свідчить про підвищення рівня соціальної згуртованості в умовах кризових ситуацій;
- **46,1%** відзначили **історичну пам'ять та культурну спадщину** як важливі елементи національної ідентичності;
- **44,5%** респондентів виокремили **національну мову та державну символіку**, що свідчить про зростання патріотичних настроїв і підвищення культурної самосвідомості;
- **21,1%** вказали на **традиції та звичаї**, що зберігають зв'язок поколінь і культурну тяглість;
- по **0,8%** респондентів окремо відзначили: **цінність мати власний дім і близьких поруч**, **важливість усіх перелічених цінностей**.

Загалом отримані результати свідчать про переорієнтацію громадян на цінності, пов'язані з національною ідентичністю, єдністю та здатністю до опору. У контексті військових і соціальних потрясінь ці аспекти культури набули не лише символічного, а й практичного значення, об'єднуючи суспільство навколо спільної мети та підтримуючи моральний дух.

Будь ласка, оцініть важливість наступних цінностей для Вас зараз (за шкалою від 1 до 5, де 1 – зовсім не важливо, 5 – надзвичайно важливо)

У межах дослідження респондентам було запропоновано оцінити важливість низки суспільно значущих цінностей за п’ятибальною шкалою, де 1 – «зовсім не важливо», а 5 – «надзвичайно важливо». Серед цінностей було запропоновано оцінити такі: незалежність України, демократія, справедливість, свобода, національна єдність, особиста безпека, сімейні цінності, віра / духовність, саморозвиток, волонтерство / допомога іншим. Отримані результати дають змогу простежити домінантні орієнтири в системі цінностей українського суспільства в умовах війни та соціальних і культурних трансформацій.

Незалежність України отримала найвищу оцінку серед усіх запропонованих цінностей:

- 89,8% респондентів надали їй максимальну оцінку (5),
- 6,1% – оцінку 4,
- 3,1% – 3,
- лише 1% – 1, що свідчить про надзвичайно високу значущість державного суверенітету в суспільній свідомості.

Демократія також є високо пріоритетною цінністю, зокрема:

- 72,65% респондентів оцінили її на 5,
- 18,75% – на 4,
- 3,9% – на 3,
- 0,8% – на 2,
- 3,9% – на 1.

Попри переважно позитивну оцінку, невелика частка респондентів виявляє дещо стримане ставлення до демократичних принципів.

Справедливість визнано ще однією ключовою цінністю:

- 85,2% поставили 5,
- 8,6% – 4,
- 3,9% – 3,
- 2,3% – 1.

Це підкреслює глибоку потребу суспільства у відновленні довіри до правової та соціальної систем.

Свобода також набула особливої ваги:

- 90,6% респондентів оцінили її як надзвичайно важливу (5),
- 5,5% – як важливу (4),
- незначна частка (3,9%) надала нижчі оцінки – 1,6% респондентів поставили 3, а 2,3% – 1.

Такі показники демонструють цінність особистої та політичної свободи навіть у кризовий період.

Національна єдність отримала:

- 5 балів від 76,6% опитаних, що свідчить про значну роль колективної ідентичності у протистоянні зовнішнім загрозам,
- 14,84% оцінили її на 4,
- 7% – на 3,

- 1,56% – на 1.

Особиста безпека посіла високе місце у ціннісній ієрархії:

- 74,2% – 5,
- 18% – 4,
- 4,7% – 3,
- 0,8% – 2,
- 2,3% – 1.

І це абсолютно очікувано в умовах війни, коли фізична безпека стає ключовим чинником благополуччя.

Сімейні цінності вважаються надзвичайно важливими для 70,3% респондентів. Ще:

- 16,4% поставили 4,
- 7% – 3,
- 2,4% – 2,
- 3,9% – 1.

Збереження сімейних зв'язків залишається стрижневим елементом соціальної стабільності.

Віра/духовність була оцінена як надзвичайно важлива 51,6% опитаних.

- 15,63% дали оцінку 4,
- 17,2% – 3,
- 10,1% – 2,
- 5,47% – 1.

Ці дані свідчать про глибокий, проте не універсальний і не всеохопний вплив релігійних і духовних чинників у період суспільних потрясінь.

Саморозвиток є актуальною особистісною цінністю:

- 62,5% оцінили її на 5,
- 23,4% – на 4,
- 11,7% – на 3,
- по 1,2% – на 2 і 1.

Прагнення до особистісного зростання зберігає свою вагу навіть в умовах невизначеності.

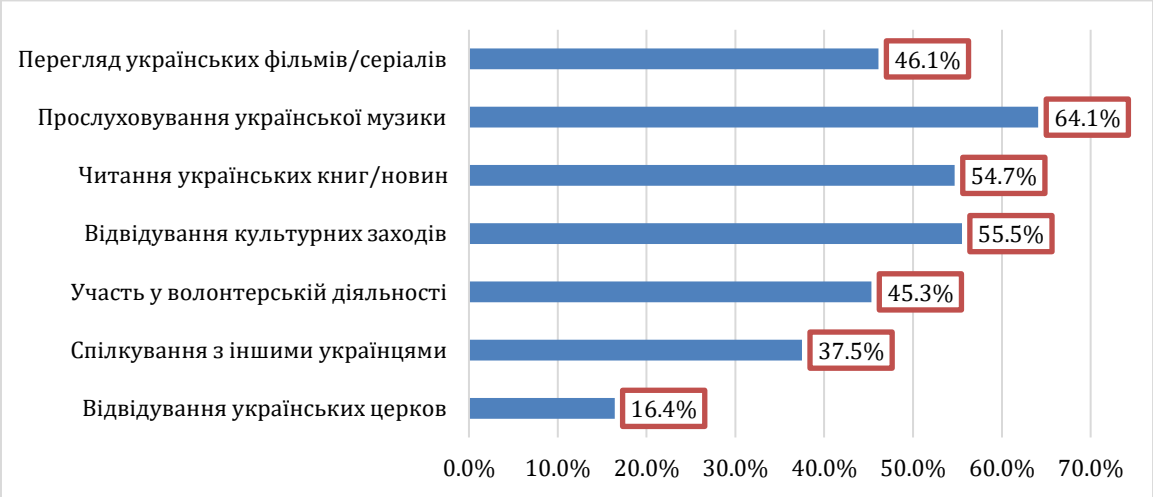
Волонтерство/допомога іншим отримало 5 балів від 62,3% опитаних, що підтверджує актуальність альтруїзму та громадянської участі в період війни.

- 28% респондентів поставили 4,
- 6% – 3,
- 0,7% – 2,
- 3% – 1.

Отже, можна стверджувати, що найвищу оцінку серед усіх запропонованих цінностей отримали **незалежність України, свобода, справедливість** і **національна єдність**, що свідчить про зростання патріотичних і громадянських установок у суспільстві. Водночас висока

значущість таких особистісних і соціальних категорій, як **особиста безпека, сім'я, саморозвиток і волонтерство**, підкреслює багатовимірність ціннісної структури громадян у період війни.

Які форми культурної діяльності стали для Вас важливими для підтримки психологічного стану та зв'язку з Україною?

У дослідженні респондентам було запропоновано відповісти на запитання: «Які форми культурної діяльності стали для Вас важливими для підтримки психологічного стану та зв'язку з Україною?». Варто зазначити, що учасники мали можливість обрати кілька варіантів відповідей, що дозволило виявити широкий спектр культурних практик, які набули значущості в умовах війни, кризи або тимчасової міграції.

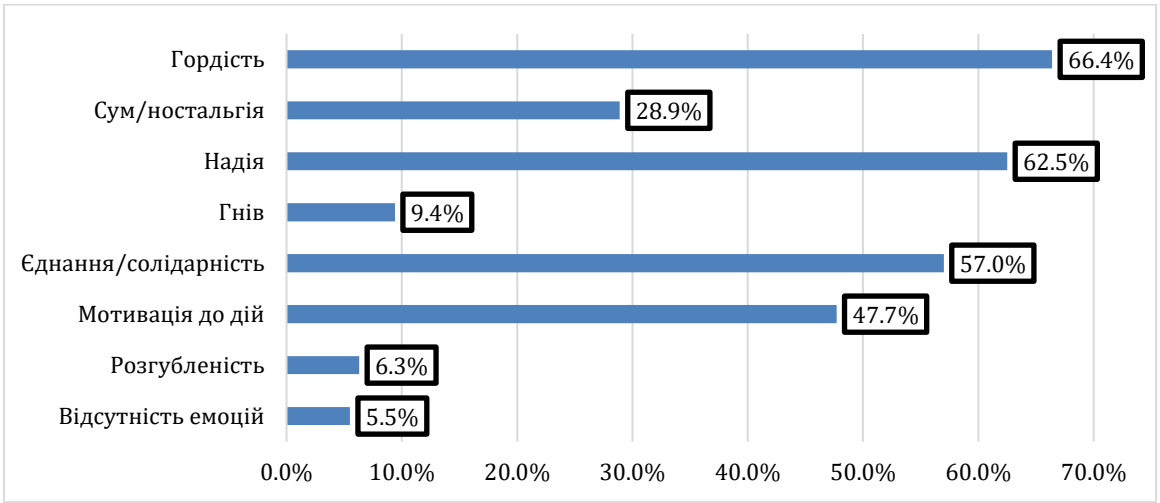
Результати розподілилися так:

- **прослуховування української музики** стало найбільш поширеною формою культурної підтримки – цей варіант обрали **64,1%** опитаних. Музика виконує важливу роль у формуванні емоційного зв'язку з батьківщиною, викликає почуття приналежності та сприяє стабілізації психологічного стану;
- **відвідування культурних заходів** (виставок, концертів, театральних вистав) набуло значущості для **55,5%** респондентів, що вказує на зростаючу потребу в живій культурній комунікації, що сприяє відновленню соціальних зв'язків і формуванню почуття спільності;
- **читання українських книг та новин** зазначили **54,7%** учасників; цей показник свідчить про важливість інформаційної, пізнавальної та мовно-культурної тяглості, зокрема в умовах дезінформації або перебування за межами країни;

- **перегляд українських фільмів і серіалів** виявився значущим для **46,1%** респондентів; візуальний культурний контент виступає засобом емоційної підтримки та засвоєння національного наративу;
- **участь у волонтерській діяльності, пов'язаній із культурою,** обрали **45,3%** опитаних, що демонструє готовність громадян не лише споживати культурний продукт, а й бути активними суб'єктами культурного середовища, долучаючись до збереження та трансляції національної спадщини;
- **спілкування з іншими українцями** як форму соціокультурної підтримки відзначили **37,5%** респондентів; така взаємодія сприяє зміцненню горизонтальних зв'язків і підтримує відчуття єдності, особливо в діаспорному чи релокованому середовищі;
- **відвідування українських церков або інших релігійних установ** виявилося важливим для **16,4%** учасників, що підкреслює роль духовних практик як засобу внутрішньої рівноваги, а також як частини культурної ідентичності, що підтримує зв'язок із традицією та національною спільнотою.

Результати опитування засвідчують, що для значної частини населення саме культурні практики стали важливим ресурсом емоційної стійкості та збереження національної ідентичності. Можливість обрати кілька варіантів дозволила виявити багатогранність підходів до культурного самовираження та підтвердила, що культура в умовах війни виконує не лише естетичну чи символічну функцію, але й є інструментом психологічної адаптації, соціального згуртування та національного єднання.

Які емоції або переживання найчастіше викликають у Вас згадки про українську культуру в умовах війни?

У результаті опитування, спрямованого на з'ясування емоційного відгуку на згадки про українську культуру в умовах війни, було встановлено, що більшість респондентів **(66,4%)** вказали, що такі згадки викликають у них **почуття гордості.** Другими за частотою згадування були **емоції надії (62,5%)** та **відчуття єднання і солідарності (57%),** що свідчить про високий рівень колективної ідентичності та підтримки національної спільноти у кризовий період.

Мотивацію до дій зазначили **47,7%** опитаних, що може свідчити про мобілізаційний потенціал культурного надбання у воєнний час. Водночас **28,9%** респондентів повідомили про наявність **смутку чи ностальгії**, що вказує на емоційно забарвлене сприйняття культурних образів, пов'язане із втратою, минулим або незворотністю змін.

Меншою мірою згадки про українську культуру викликали **гнів (9,4%)** і **розгубленість (6,3%)**, що, ймовірно, відображає індивідуальні реакції на деструктивні наслідки війни або на суперечливе сприйняття культурних наративів у нових умовах. Лише **5,5%** опитаних заявили про **відсутність будь-яких емоцій**. Це дозволяє говорити про загалом високу емоційну включеність населення у культурний дискурс під час війни.

Слід зазначити, що респонденти мали можливість обрати до трьох варіантів відповідей, що дало змогу виявити багатовимірність емоційних реакцій та їхнє можливе поєднання.

Як, на Вашу думку, культурні практики впливають на психічне здоров'я українців?

У межах дослідження було поставлено запитання щодо сприйняття впливу культурних практик на психічне здоров'я громадян України в умовах війни. Отримані результати свідчать про переважно позитивну оцінку респондентами ролі культури у збереженні психологічної стійкості та формуванні внутрішніх ресурсів.

Значна частка опитаних **(68%)** зазначила, що **культурні практики сприяють формуванню відчуття єдності з народом, приналежності до спільноти та отримання емоційної підтримки.** Це підкреслює важливість культури як чинника соціальної згуртованості в умовах кризи.

58,6% респондентів вважають, що **культура виконує терапевтичну функцію**, допомагаючи опрацьовувати емоційний біль, втрати та психотравматичний досвід через художні засоби – музику, літературу, образотворче мистецтво тощо. У **38,3%** випадків було відзначено, що **поширення українських смислів, символів і наративів позитивно впливає на самооцінку та сприяє зміцненню національної ідентичності.**

36,7% опитаних підкреслили, що **мистецтво надає інструменти для вираження складних емоцій та переживань**, які людина не завжди здатна вербалізувати самостійно. Ще **33,6%** вважають, що **занурення у культуру допомагає відволіктися від щоденного стресу й активізувати внутрішні ресурси для подолання складних обставин.**

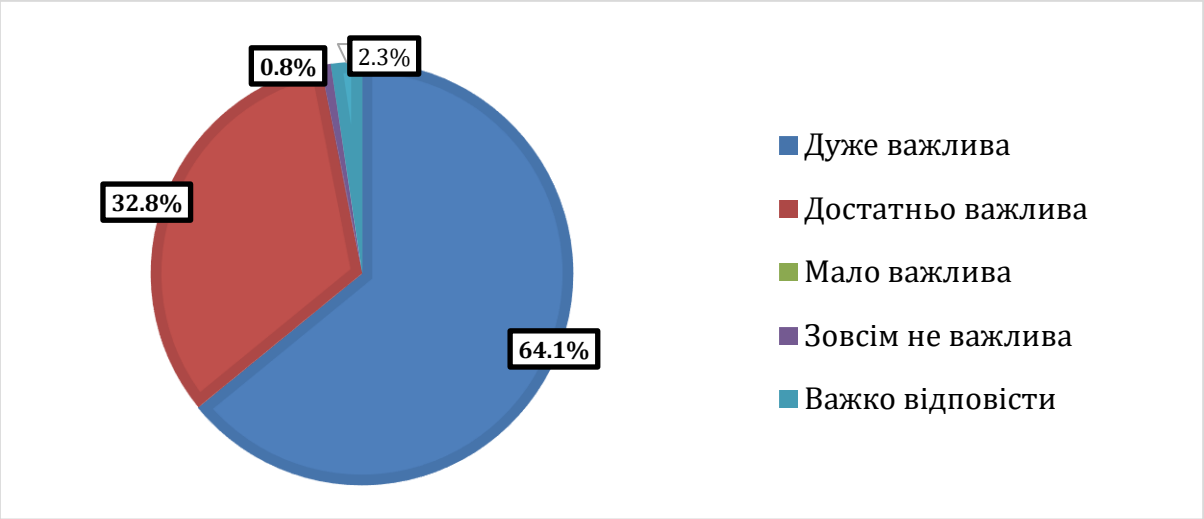
28,9% респондентів відзначили **зниження рівня тривоги і стресу** завдяки участі у культурних подіях або творчій діяльності. Для **20,3%** культура стала **формою волонтерської активності та засобом для самореалізації,** що, вочевидь, також виконує стабілізаційну функцію в умовах війни.

14,8% респондентів вказали, що **культурна активність сприяє соціалізації** внутрішньо переміщених осіб та людей, які постраждали від війни, зокрема мешканців прифронтових територій, що свідчить про інтеграційний потенціал культури.

Незначна частка опитаних висловила скептичне ставлення: **1,6%** зазначили, що **культурні практики не мають впливу або їхній вплив є незначним**. А 0,8% висловили радикальну позицію, дехто зазначив, що культурні практики можуть мати негативний вплив, коли, попри трагічний контекст війни, мистецька активність сприймається як спроба нормалізації життя.

Респонденти мали можливість обрати до трьох варіантів відповіді, а також залишити власний коментар, що дозволило зафіксувати як переважаючі тенденції, так і альтернативні позиції щодо впливу культури на психічне здоров'я в умовах війни.

Як Ви оцінюєте роль українського мистецтва (музики, кіно, літератури, візуального мистецтва) у підтримці морального духу та висвітленні подій війни?

У межах опитування, спрямованого на з'ясування громадської думки щодо ролі українського мистецтва (зокрема музики, кіно, літератури та візуального мистецтва) у контексті війни, респондентам було поставлено запитання про його значення у підтримці морального духу населення та висвітленні воєнних подій.

Абсолютна більшість опитаних **(64,1%)** визначили роль мистецтва як «**дуже важливу**», що свідчить про його сприйняття як потужного інструмента моральної підтримки, формування національного наративу та консолідації суспільства в умовах збройного конфлікту. Ще **32,8%** респондентів оцінили роль мистецтва як «**достатньо важливу**», визнаючи його значущість, але, ймовірно, вважаючи її другорядною порівняно з іншими чинниками впливу на психологічний стан населення.

Лише **2,3%** опитаних вказали, що їм **важко надати чітку оцінку**, що може свідчити про недостатню обізнаність із культурним контекстом або про індивідуальну невизначеність щодо впливу мистецтва в умовах війни. Надзвичайно низький відсоток **(0,8%)** респондентів розцінив роль українського мистецтва як «**зовсім не важливу**», що не відміняє загальну позитивну тенденцію суспільного сприйняття культурного фронту як невід'ємної складової опору та символічної боротьби.

Результати опитування демонструють високий рівень суспільної легітимізації мистецтва як засобу мобілізації, емоційної підтримки, збереження історичної пам'яті та комунікації правди про війну як усередині країни, так і за її межами.

Висновки до третього блоку

Війна стала потужним каталізатором глибинних змін у системі особистісних і суспільних цінностей українців. Переважна більшість респондентів засвідчила часткову або повну переоцінку своїх життєвих орієнтирів, переважно на користь таких цінностей, як свобода, незалежність, справедливість, національна єдність і особиста безпека. Це свідчить про посилення патріотичних, громадянських та екзистенційних установок, зумовлених воєнним досвідом, загрозою втрати державності, а також необхідністю колективного спротиву. Культурні маркери – мова, символіка, традиції та історична пам'ять – стали не лише елементами ідентичності, а й практичними засобами самоорганізації, опору та згуртування.

Результати опитування показали, що зросла роль українського мистецтва та культурних практик як важливого ресурсу емоційної підтримки, психологічної стабільності та збереження морального духу. Респонденти підкреслюють як терапевтичну, так і мобілізаційну функцію культури, яка допомагає впоратися з втратою, переосмислити досвід, виразити складні емоції та відчути приналежність до національної спільноти. Висока емоційна включеність у культурний дискурс через музику, літературу, кіно, спільні події чи волонтерські ініціативи сприяє збереженню психічного здоров'я та колективної цілісності. Тож культура в умовах війни виконує не лише символічну чи естетичну, а насамперед соціальну, психологічну й ідеологічну функції, перетворюючись на один із ключових інструментів стійкості українського суспільства.

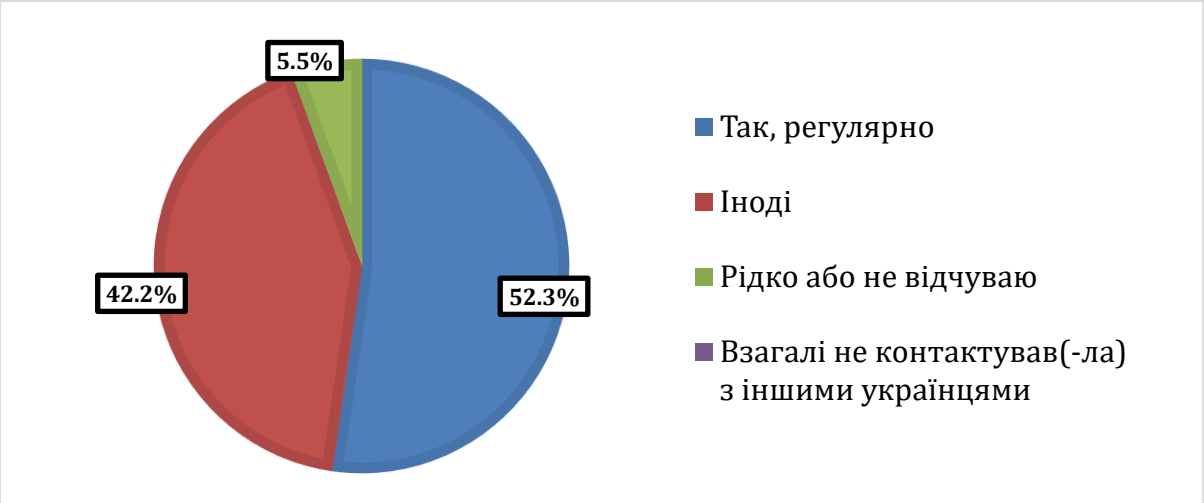
БЛОК 4. СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ

Мета: з'ясувати, як соціальні зв'язки, солідарність та форми громадської активності впливають на збереження й трансформацію культурної ідентичності українців у воєнний час, у тому числі серед внутрішньо переміщених осіб та тих, хто проживає за кордоном.

Завдання:

- з'ясувати, чи відчувають українці соціальну підтримку в новому середовищі в Україні чи за кордоном;
- встановити форми солідарності, в яких брали участь респонденти (волонтерство, взаємодопомога, культурні події);
- визначити рівень згуртованості українських громад у різних регіонах та країнах;
- з'ясувати наявність активних організацій чи осіб, які виступають каталізаторами українського культурного життя та ініціатив;
- виявити ступінь залучення респондентів до таких ініціатив та їхнє значення для збереження ідентичності;
- визначити основні практики, через які українці зберігають культурну ідентичність у соціальному просторі (мовлення, участь у святкуваннях, побутові традиції, культурні ініціативи тощо);
- окреслити способи реалізації особистої соціальної відповідальності в контексті культурного спротиву, мобілізації громади й підтримки національних цінностей.

Чи відчуваєте Ви підтримку з боку інших українців у Вашому нинішньому середовищі?

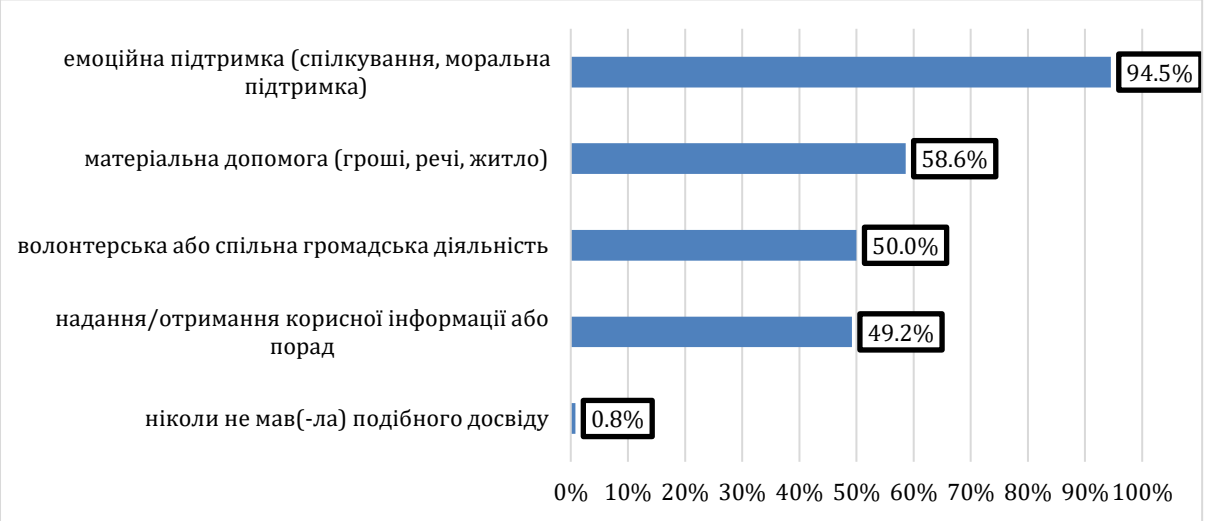

На запитання, чи відчуваєте Ви підтримку з боку інших українців у Вашому нинішньому середовищі, було отримано такі результати опитування:

- **52,3% респондентів** зазначили, що **регулярно відчувають підтримку** з боку співвітчизників;
- **42,2%** обрали варіант **«іноді»**, що може свідчити про ситуативний або непостійний характер такої підтримки;
- **5,5%** вказали, що **рідко відчувають підтримку** або **не мають у ній потреби**, що може бути зумовлено як особистими чинниками, так і особливостями соціального середовища.

Отримані дані свідчать про загалом високий рівень солідарності й взаємопідтримки в українських спільнотах, хоча водночас вказують на наявність груп, для яких така підтримка є недостатньою або несуттєвою.

Які форми солідарності Ви відчували або проявляли під час повномасштабного вторгнення?

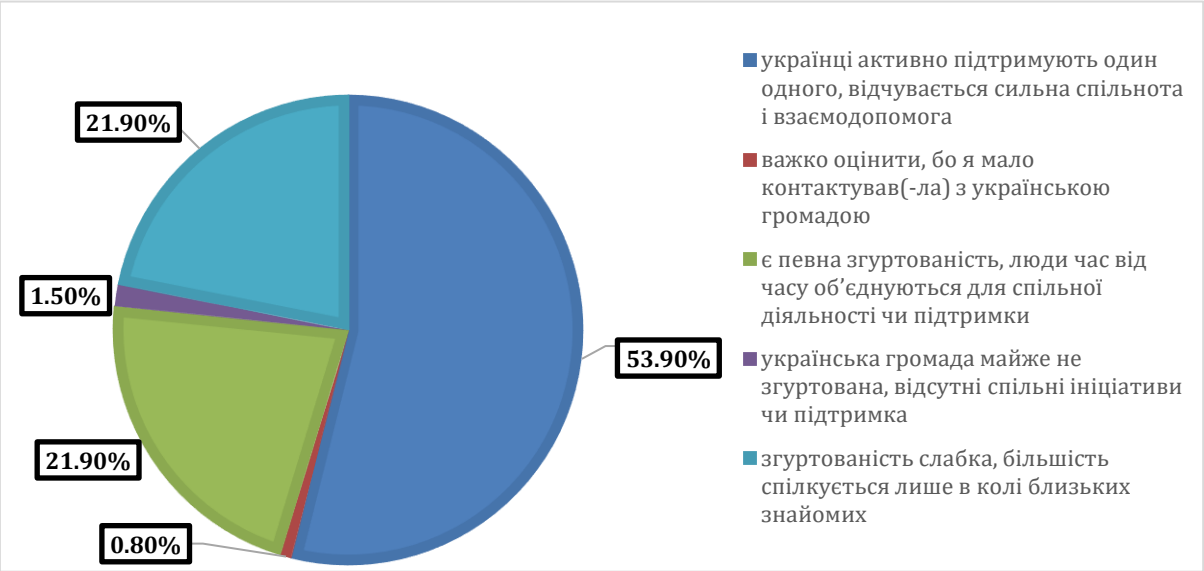

У межах дослідження було поставлено запитання, які форми солідарності Ви відчували або проявляли під час повномасштабного вторгнення. За результатами опитування, респонденти відзначили участь у таких видах взаємопідтримки:

- **94,5%** – **емоційна підтримка**, яка включала спілкування, моральну підтримку та інші прояви психологічної взаємодії;
- **58,6%** – **матеріальна допомога**, зокрема фінансова підтримка, надання/отримання речей першої необхідності або тимчасового житла;
- **50%** – **волонтерська участь чи спільна громадська діяльність**, що свідчить про високий рівень громадянської активності;
- **49,2%** – **обмін корисною інформацією чи порадами**, що також виступає формою соціального капіталу в умовах війни;

- **0,8%** зазначили, що **не мали подібного досвіду**, що може бути зумовлено індивідуальними чинниками (ізоляція, обмежений доступ до спільнот, психологічними особливостями тощо).

Отримані дані демонструють високий рівень солідарності в українському суспільстві в умовах повномасштабного вторгнення, з домінуванням емоційної підтримки як ключового ресурсу виживання й згуртування. Значна частка респондентів також брала участь у практиках взаємодопомоги, що охоплювали як матеріальні, так і інформаційні аспекти, що свідчить про комплексний характер суспільної мобілізації.

Як Ви б охарактеризували рівень згуртованості української громади у вашому нинішньому середовищі (регіоні, місті, країні)?

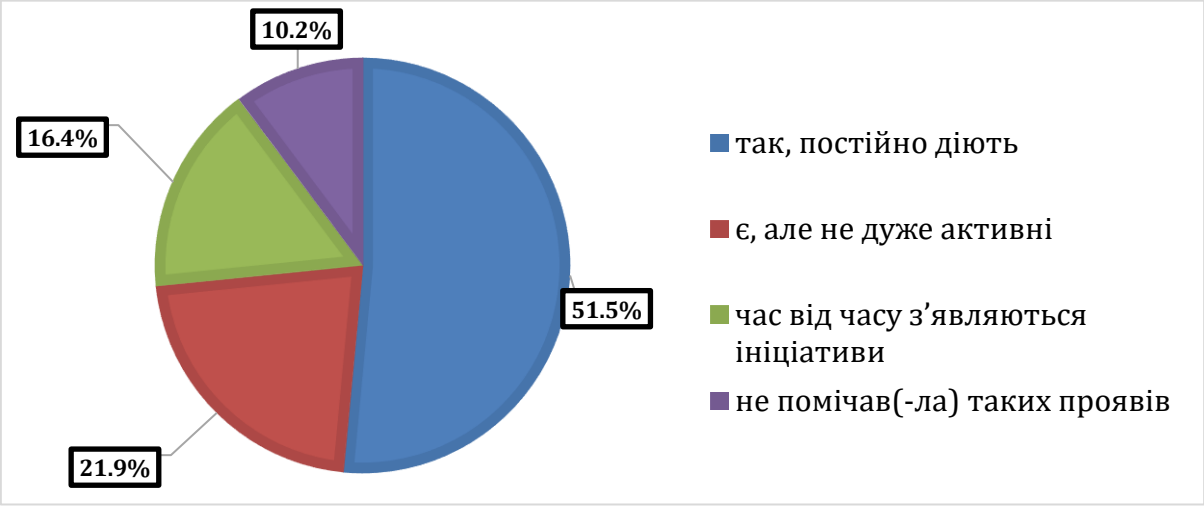

У межах дослідження респондентам було поставлено запитання, як Ви б охарактеризували рівень згуртованості української громади у Вашому нинішньому середовищі (регіоні, місті, країні). Аналіз відповідей дозволив виявити такі тенденції:

- **53,9% опитаних** оцінили рівень згуртованості як **помірний**, зазначивши, що українці час від часу об'єднуються з метою спільної діяльності чи взаємної підтримки. Це свідчить про наявність епізодичних форм солідарності, що активізуються за потреби;
- **21,9% респондентів** охарактеризували громаду як **високо згуртовану**, де відчувається активна підтримка, тісна взаємодія та формування сильної спільноти;

- ще **21,9%** повідомили про **низький рівень згуртованості**, вказуючи, що соціальні контакти обмежуються вузьким колом знайомих, а ширше громадське залучення є слабко вираженим;
- **1,5%** респондентів зазначили, що **українська громада практично не згуртована**, спільні ініціативи або підтримка в їхньому середовищі майже відсутні;
- **0,8%** утрималися від чіткої оцінки, аргументуючи це **обмеженим досвідом взаємодії з українською спільнотою** у відповідному місці проживання.

Отримані дані демонструють різнорівневу оцінку згуртованості українських громад за кордоном чи в межах різних регіонів України, що може бути зумовлено як індивідуальними особливостями респондентів, так і специфікою локальних соціальних умов. Домінування відповідей, які вказують на принаймні базовий рівень взаємодії та підтримки, свідчить про наявність соціального потенціалу для подальшого зміцнення громадянської солідарності. Водночас помітна частка респондентів, що фіксують низький рівень згуртованості, вказує на неоднорідність соціального досвіду та потребу в активнішій інтеграційній роботі в межах українських спільнот.

Чи є у Вашому середовищі активні люди або організації, які об'єднують українців, ініціюють допомогу, культурні чи громадські події?

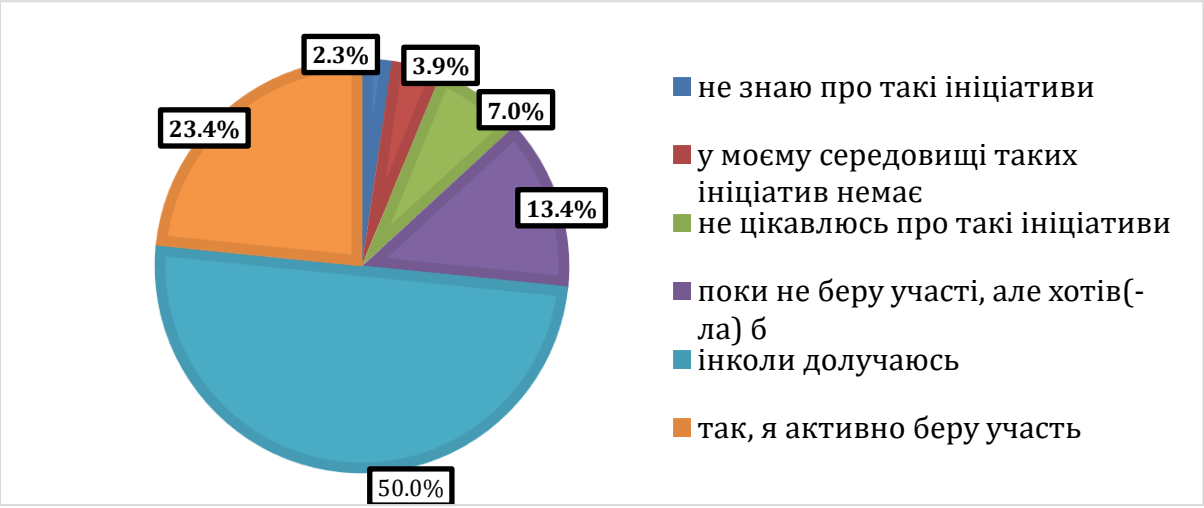

У межах дослідження було поставлено запитання стосовно наявності активних осіб або організацій, які об’єднують українців, ініціюють допомогу, культурні чи громадські події, у середовищі респондентів. Розподіл відповідей засвідчив такі результати:

- **51,5% опитаних** підтвердили наявність **стабільно активних осіб або організацій**, які постійно здійснюють ініціативи, спрямовані на згуртування громади, організацію культурних заходів чи надання допомоги;

- **21,9% респондентів** зазначили, що такі суб'єкти **існують, однак не виявляють значної активності**, тобто їхня участь є обмеженою або нерегулярною;
- **16,4%** відзначили, що **ініціативи виникають епізодично**, без ознак сталої організаційної діяльності;
- **10,2%** не спостерігали жодних проявів активності українських об'єднань чи лідерських ініціатив у своєму середовищі.

Отримані результати вказують на наявність помітного потенціалу громадянської активності серед українців, що знаходиться в межах різних соціокультурних контекстів. Понад половина респондентів ідентифікує у своєму оточенні стабільно активні ініціативи, що свідчить про функціонування організованих форм солідарності та культурної репрезентації громади. Водночас близько третини учасників опитування вказують на низьку або непостійну активність, що може бути наслідком обмежених ресурсів, локальних бар'єрів або низького рівня інтеграції. Наявність респондентів, які не спостерігають жодної активності, свідчить про неоднорідність громадського життя українців у різних середовищах та потенційну потребу в стимулюванні ініціатив «знизу», задіянні власних сил.

Чи берете Ви участь в ініціативах, організованих активними членами української громади (волонтерами, лідерами, громадськими організаціями)?

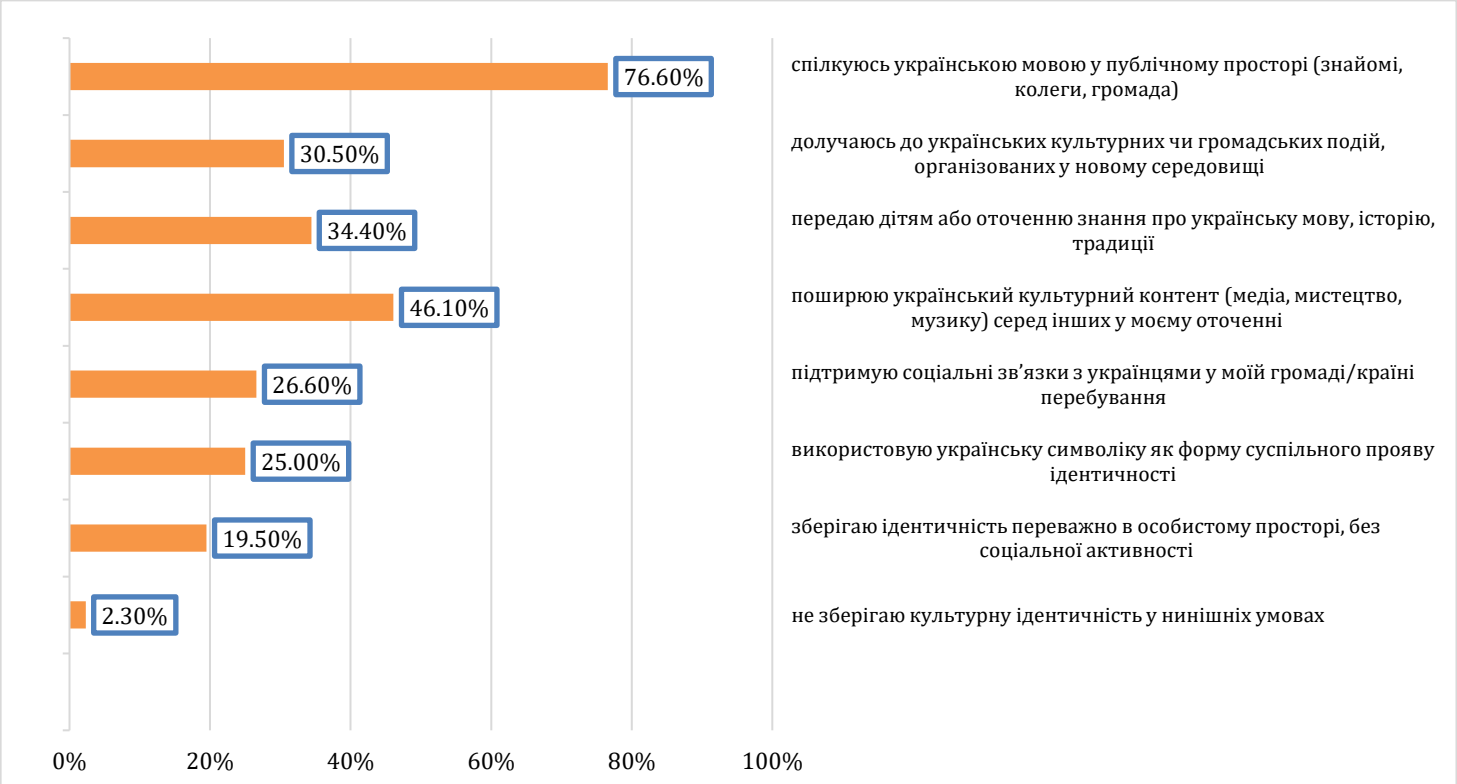

У межах дослідження респондентам було поставлено запитання: «Чи берете Ви участь в ініціативах, організованих активними членами української громади (волонтерами, лідерами, громадськими організаціями)?». Результати відповідей розподілилися так:

- **50% опитаних** зазначили, що **іноді долучаються до подібних ініціатив** залежно від обставин або особистої зацікавленості;

- **23,4% респондентів** заявили про **активну участь у громадській діяльності**, організованій представниками української громади, що свідчить про високий рівень залученості;
- **13,4%** наразі участі не беруть, однак **виявили бажання долучитися** в майбутньому, що може свідчити про наявний потенціал до мобілізації;
- **7%** вказали на **відсутність подібних ініціатив** у своєму середовищі;
- **3,9%** зазначили, що **не виявляють інтересу до таких форм громадської активності**;
- **2,3%** не мають інформації про існування таких ініціатив.

Отримані дані свідчать про те, що понад дві третини респондентів так чи інакше включені в громадську діяльність української громади. Наявність частки опитаних, які не знають про такі ініціативи або не виявляють до них інтересу, вказує на потребу посилення комунікаційної роботи та інформування громадян. Крім того, зафіксоване прагнення деяких респондентів долучитися до громадської діяльності у майбутньому може свідчити про потенціал для подальшої активізації спільнот.

Як саме у нинішніх умовах війни переміщення, життя за кордоном Ви підтримуєте чи зберігаєте українську культурну ідентичність у соціальному середовищі?

У межах дослідження було поставлено запитання: «Яким чином у нинішніх умовах війни та життя за кордоном Ви підтримуєте або зберігаєте українську культурну ідентичність у соціальному середовищі?». Респондентам було запропоновано обрати до трьох варіантів відповідей, що дозволило виявити спектр паралельних практик, які співіснують у повсякденному житті українців за межами країни. Результати виявили наступні тенденції:

- **76,6%** респондентів повідомили, що **спілкуються українською мовою у публічному просторі**, зокрема зі знайомими, колегами, представниками громади, що є одним із ключових індикаторів збереження мовної та культурної ідентичності;
- **46,1%** зазначили, що **поширюють український культурний контент** (медіа, музику, мистецтво тощо) серед свого оточення, сприяючи культурній дипломатії та репрезентації України за кордоном;
- **34,4% передають знання про українську мову, історію та традиції** своїм дітям або найближчому соціальному колу, демонструючи міжпоколіннєвий механізм збереження ідентичності;
- **30,5% беруть участь в українських культурних або громадських подіях**, організованих у країнах перебування, що засвідчує рівень інтеграції в локальну діаспорну активність;
- **26,6% підтримують соціальні зв'язки з іншими українцями**, розглядаючи мережі горизонтальної взаємодії як ресурс для збереження культурної самототожності;
- **25,8% використовують українську символіку** (прапори, вишиванки, національні аксесуари) як форму публічного вияву національної приналежності;
- **19,5%** вказали, що **зберігають ідентичність переважно в особистому просторі**, не проявляючи її через соціальну чи публічну активність;
- **2,3%** не здійснюють жодних дій, спрямованих на збереження культурної ідентичності у нинішніх умовах.

З огляду на можливість вибору кількох варіантів відповідей, результати демонструють мультивимірний характер збереження культурної ідентичності, де поєднуються мовні, соціальні, символічні та освітньо-просвітницькі практики. Високий рівень залучення до комунікативної та культурної діяльності свідчить про стійкість національної ідентичності навіть в умовах тимчасового чи тривалого перебування за межами України, а наявність респондентів, які не беруть участі в таких практиках або зберігають ідентичність винятково у приватному вимірі, вказує на потребу стратегій підтримки українських громад за кордоном, зокрема через культурну дипломатію, неформальну освіту та розвиток діаспорних ініціатив.

Як саме, на Вашу думку, можна проявити особисту соціальну відповідальність для збереження української культурної ідентичності під час війни?

У межах дослідження респондентам було поставлено запитання, як саме можна проявити особисту соціальну відповідальність для збереження української культурної ідентичності під час війни. Опитаним було запропоновано обрати всі варіанти відповідей, які, на їхню думку, відповідають суті особистої відповідальності у цьому контексті. Отримані результати свідчать про широкий спектр усвідомлених дій, що сприяють збереженню національної ідентичності, а саме:

- **77,3%** респондентів вважають важливим **поширювати знання про українську культуру, мову та історію** як у межах громади, так і за кордоном, зокрема через виховання дітей та просвітницьку діяльність;
- **64,8%** підкреслюють значущість **використання української мови в побуті** включно з повсякденним спілкуванням навіть за межами України;
- **59,4%** вказують на необхідність **дотримання та підтримки українських традицій у родинному і побутовому житті** як важливого інструменту культурного відтворення;
- **58,6%** вбачають прояв особистої відповідальності у **залученні до культурних ініціатив, подій та акцій**, що стосуються України та сприяють збереженню національної ідентичності у публічному просторі;

- **53,9%** вважають за потрібне **бути прикладом для інших**, зокрема через демонстрацію гідної поведінки, етичних принципів і поваги до національної спадщини;
- стільки ж – **53,9%** – наголошують на важливості **підтримки громадських і волонтерських ініціатив**, що спрямовані на збереження української культури;
- **52,3%** вказують на потребу **публічного спротиву негативним стереотипам або дискредитаційній інформації щодо української культури**, що розглядається як форма культурного захисту в інформаційній війні;
- лише **0,8%** респондентів не вважають збереження культурної ідентичності **сферою особистої відповідальності**, що є поодиноким винятком у загальному контексті відповідей.

Загалом отримані дані свідчать про високий рівень усвідомлення соціальної ролі особистості у процесах збереження та трансляції національної культурної ідентичності в умовах війни. Переважна більшість респондентів орієнтується на активні дії – мовну практику, просвітництво, участь у культурному житті та підтримку громадських ініціатив, що відображає прагнення до самоідентифікації через відповідальну поведінку, що має як особистісний, так і колективний вимір.

Висновки до четвертого блоку

На основі результатів опитування можна зробити висновок, що в умовах війни та міграційних змін українська спільнота демонструє високий рівень солідарності, соціальної взаємопідтримки та громадської активності. Більшість респондентів повідомили про регулярне або ситуативне відчуття підтримки з боку співвітчизників, залучення до емоційної, матеріальної та інформаційної допомоги, а також участь у громадських або волонтерських ініціативах. Також зафіксовано значну присутність активних осіб та організацій у середовищах проживання респондентів, що є важливим ресурсом згуртованості та мобілізації громади в умовах війни. Спостерігається і помітна різнорідність рівня згуртованості в різних соціальних контекстах: частина респондентів зазначає недостатній рівень взаємодії або брак активних ініціатив, що вказує на потребу в посиленні інтеграційної роботи та підтримці локальних спільнот.

Іншим важливим напрямом виявленої активності є збереження української культурної ідентичності, що проявляється через широке використання української мови в публічному просторі, поширення культурного контенту, участь у подіях і передавання знань наступним поколінням. Опитані респонденти також виявляють усвідомлення особистої відповідальності за підтримку ідентичності: від мовної практики до культурного спротиву й протидії дезінформації. Такий підхід засвідчує не лише національну самосвідомість, а й здатність українців до самоорганізації та збереження ціннісного ядра в умовах зовнішніх викликів.

БЛОК 5: КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Мета: проаналізувати зміни у культурних практиках українців у час війни, зокрема в споживанні культурного продукту, ставленні до традицій і культурної спадщини, а також у формуванні національної ідентичності.

Завдання:

- з'ясувати, які форми культурного дозвілля стали більш популярними чи доступними у нових умовах;
- встановити зміни у ставленні до українських традицій, свят, історії та етнографії;
- визначити характер змін у споживанні культурного продукту (музика, кіно, література);
- з'ясувати, як війна вплинула на ставлення до російської культури;
- виявити культурні тенденції, які, на думку респондентів, стали ключовими для українського суспільства;
- зібрати уявлення про те, якими мають бути кроки з відновлення культурного простору;
- оцінити зацікавленість до участі в культурно-волонтерських ініціативах.

Які культурні заходи/види дозвілля Ви почали відвідувати/спробували за час повномасштабного вторгнення (якщо це можливо у Вашому поточному місці проживання)?

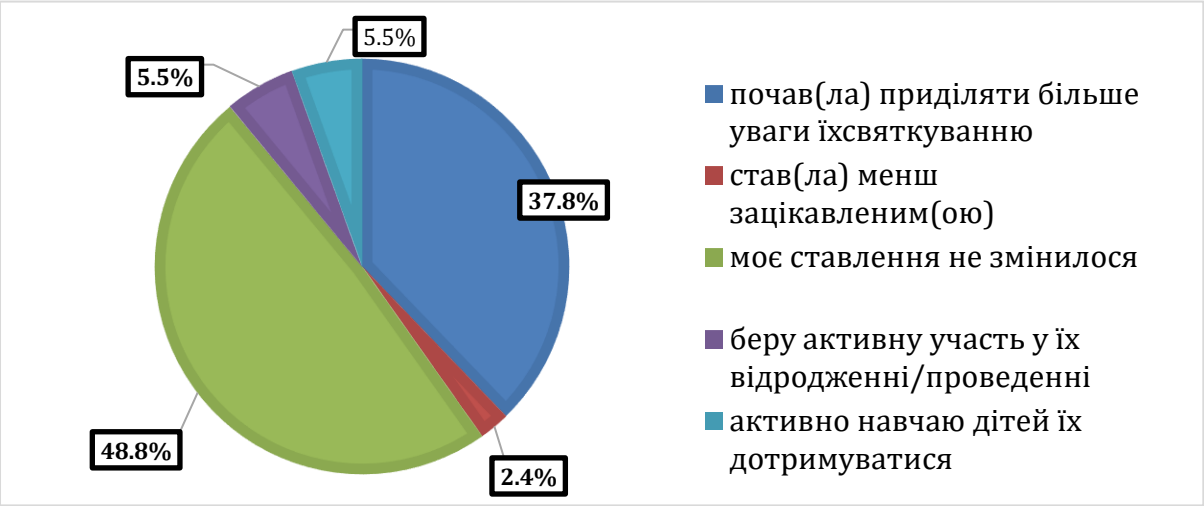
У межах дослідження респондентам було поставлено запитання: «Які культурні заходи або види дозвілля Ви почали відвідувати чи спробували за час повномасштабного вторгнення (якщо це можливо у Вашому поточному місці проживання)?». Опитуваним пропонувалося обрати всі релевантні варіанти, що дало змогу простежити спектр культурної активності українців в умовах війни. Отримані дані свідчать про різнопланове зацікавлення у формах культурної участі, які не лише відповідають запитам дозвілля, а й виконують функцію підтримки національної ідентичності.

Найбільш популярними серед респондентів виявилися такі напрями: **українські концерти або виступи артистів (46,9%), театральні вистави українською мовою (46,9%)** та **виставки українського мистецтва (46,1%),** що свідчить про зростання інтересу до репрезентативних форм культурного висловлювання. Також значна частина учасників долучалася до **кінопоказів українських фільмів (38,3%)**, взяли участь у **лекціях/дискусіях, присвячених питанням української культури (34,4%),** що вказує на запит не лише на естетичне, а й на інтелектуальне осмислення культурної спадщини, **14%** опитаних повідомили про участь у релігійному житті, зокрема **відвідування Православної Церкви України**, що може бути розглянуто як форма духовної та культурної підтримки в умовах кризи. **28,9%** залучалися до **волонтерської діяльності, пов'язаної з культурними ініціативами**, підтверджуючи інтеграцію культурного й громадського вимірів.

Водночас **11,7%** респондентів **не змінили свої культурні практики або не виявили інтересу до нових форм дозвілля в умовах війни**. Окремі індивідуальні відповіді (по **0,8%)** вказують або на **посилену свідомість у виборі легального культурного контенту** (відмова від піратства), або на **тривалу сталість культурних уподобань** (постійне відвідування українських заходів ще до початку вторгнення).

Загалом результати демонструють розширення культурного залучення українців у час війни, що можна інтерпретувати як одну з форм адаптивної стратегії, спрямованої на зміцнення національної ідентичності, емоційної стійкості та колективної згуртованості.

Як змінилося Ваше ставлення до традиційних українських свят та обрядів?

У межах дослідження респондентам було запропоновано відповісти на запитання: «Як змінилося Ваше ставлення до традиційних українських свят та обрядів?» Отримані результати дозволяють зробити висновки щодо трансформацій культурних орієнтацій і глибинних ідентифікаційних практик у контексті війни та соціальних змін.

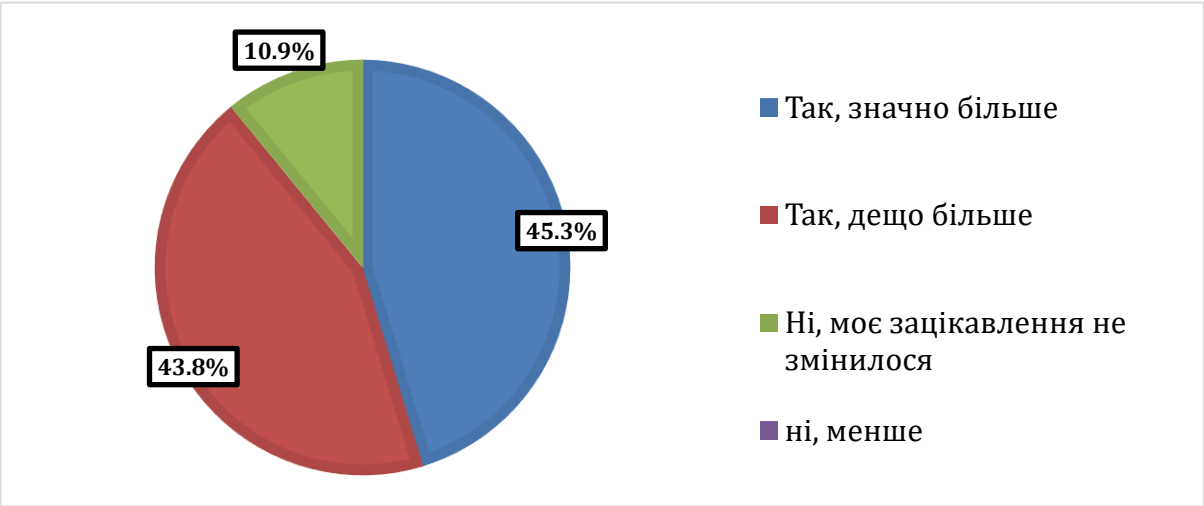
Більшість опитаних (**48,8%**) заявили, що їхнє ставлення до традиційних українських свят та обрядів **залишилося незмінним**, що свідчить про сталість культурних уявлень і збереження тяглості традицій. Водночас **37,8%** респондентів відзначили, що **почали приділяти більше уваги святкуванню національних традицій**, що можна інтерпретувати як реакцію на потребу культурного самозбереження в умовах загрози. Ще **5,5%** зазначили, що **беруть активну участь у відродженні та проведенні традиційних обрядів**, демонструючи ініціативну позицію. Аналогічний відсоток респондентів (**5,5%**) повідомив, що **активно навчають дітей дотримуватись українських традицій**, що вказує на міжпоколіннєву передачу культурної пам'яті як форму соціального спадкоємства.

Невелика частина респондентів (**2,4%**) зазначила **зниження інтересу до традицій**, що може бути зумовлено особистими або контекстуальними чинниками (психоемоційне виснаження, дезінтеграція громади закордоном тощо). Окремі індивідуальні відповіді акцентували на локальній специфіці, підкресливши традиційність відзначення українських свят та проведення обрядів незалежно від змін зовнішніх обставин.

Отримані результати демонструють **тенденцію до зростання ролі культури та значущості традиційної обрядовості** в умовах соціальних потрясінь, спричинених війною. Активізація уваги до свят і ритуалів може

виступати не лише як спосіб підтримки національної ідентичності, а й як форма символічного опору, внутрішньої мобілізації та єдності у цей складний період.

Чи почали Ви більше цікавитися історією України, народними традиціями, етнографією?

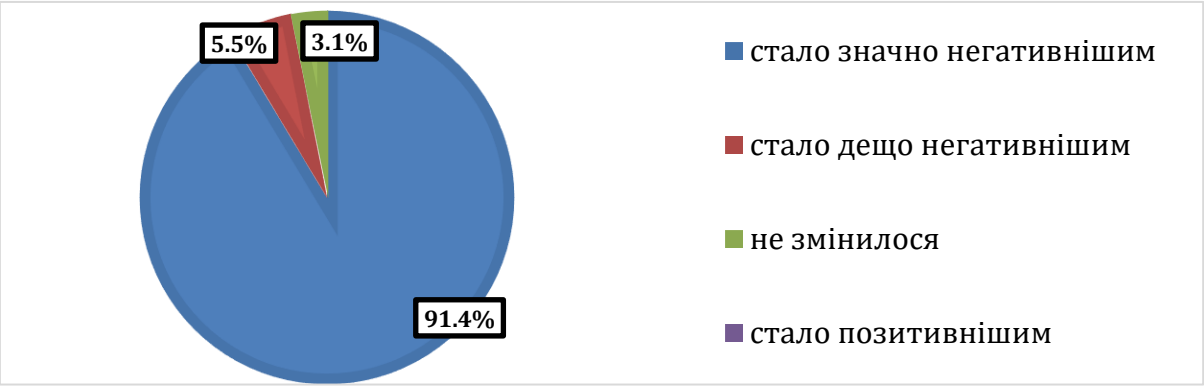

У межах дослідження респондентам було поставлено запитання щодо зміни рівня зацікавленості історією України, народними традиціями та етнографією в умовах війни й повномасштабного вторгнення росії на територію України. Аналіз отриманих відповідей засвідчив загальне зростання інтересу до національної культурної спадщини, зокрема:

- **45,3%** опитаних зазначили, що **стали значно більше цікавитися** відповідною тематикою;
- **43,8%** повідомили про **помірне зростання інтересу**;
- натомість **10,9%** респондентів **не зафіксували змін** у рівні свого зацікавлення.

Отримані результати свідчать про посилення ідентифікаційних процесів і поглиблення культурної рефлексії в українському суспільстві. Увага, що поступово зростає до історико-культурного контексту, може розглядатися як форма символічного спротиву, а також як спроба утвердити національну самототожність в умовах зовнішньої загрози.

Чи змінилося Ваше сприйняття росії та її культури?

У межах дослідження було проаналізовано ставлення респондентів до питання трансформації сприйняття росії та її культурного простору в умовах повномасштабного вторгнення. Результати опитування виявили такі тенденції:

91,4% респондентів зазначили, що їхнє ставлення до росії та її культури **стало значно негативнішим; 5,5%** повідомили про **помірне погіршення сприйняття,** тоді як **3,1% не зафіксували змін у своїй оцінці.**

Отримані дані демонструють суттєву зміну культурно-політичного сприйняття росії в масовій свідомості українців, що може трактуватися як реакція на агресивну політику держави-агресора, а також як форма символічного розриву з імперською культурною спадщиною. Висока частка респондентів, які висловили різко негативну оцінку, свідчить про глибоку переоцінку цінностей і посилення процесів культурної деколонізації та дистанціювання від російського наративу.

Які культурні зміни, на Вашу думку, є найбільш значущими для українського суспільства в умовах війни?

На запитання щодо культурних змін, які, на думку респондентів, є найбільш значущими для українського суспільства в умовах повномасштабної війни, були отримані такі результати опитування:

- **68,8%** опитаних вказали на відмову від російського культурного продукту, що засвідчує активні процеси **дерусифікації та деколонізації культурного простору України**; цей тренд виявляється у витісненні російськомовного контенту, перегляді культурної політики та зміцненні національної культурної автономії;
- **68%** зазначили **перехід на українську мову** в усіх сферах суспільного життя як один із ключових виявів культурної трансформації, що посилює мовну ідентичність та національну єдність;
- **61,7%** респондентів акцентували увагу на **масовому переосмисленні української ідентичності**, що включає рефлексію щодо історичного досвіду та ціннісних орієнтирів;
- **49,2%** відзначили **зростання інтересу до української історії та культурної спадщини**, що виявляється у зростанні кількості культурно-освітніх ініціатив, популяризації історичних наративів, а також посиленні дослідницької активності у сфері гуманітаристики;
- **26,6%** вказали на **поширення культури через діджитал-платформи**, зокрема розвиток онлайн-мистецтва, що дозволяє не лише забезпечити доступність культурного продукту в умовах війни, але й транслювати український наратив у глобальному інформаційному просторі;
- **25,8%** відзначили **зростання патріотичної та воєнної тематики в мистецтві**, що фіксує миттєві реакції митців на виклики війни, мобілізує емоційно-психологічні ресурси суспільства та конструює нові поетичні форми спротиву;
- **22,7%** підкреслили **вибух волонтерських і благодійних культурних ініціатив**, які стали важливим елементом самоорганізації суспільства та підтримки культурного середовища в умовах воєнної турбулентності;
- **21,9%** вказали на **повернення до народних традицій, фольклору та ремесел**, що свідчить про зростання уваги до автохтонної культури, її інтеграцію в сучасні художні практики та формування нових локальних ідентичностей;
- **20,3%** респондентів зауважили **розвиток візуального мистецтва як форми культурного спротиву**, зокрема активізацію створення патріотичних плакатів, муралів, ілюстрацій, що набули широкого поширення як засіб мобілізації, комунікації та документації сучасної історії.

Аналіз вказаних результатів свідчить про масштабні трансформації у сфері культури, які не лише відображають реакцію суспільства на екзистенційні виклики війни, але й формують основу для переосмислення національної культурної парадигми й інтенсифікації поширення культурних практик серед широких верств населення.

Які кроки, на Вашу думку, є найважливішими для відновлення та розвитку культурного простору України?

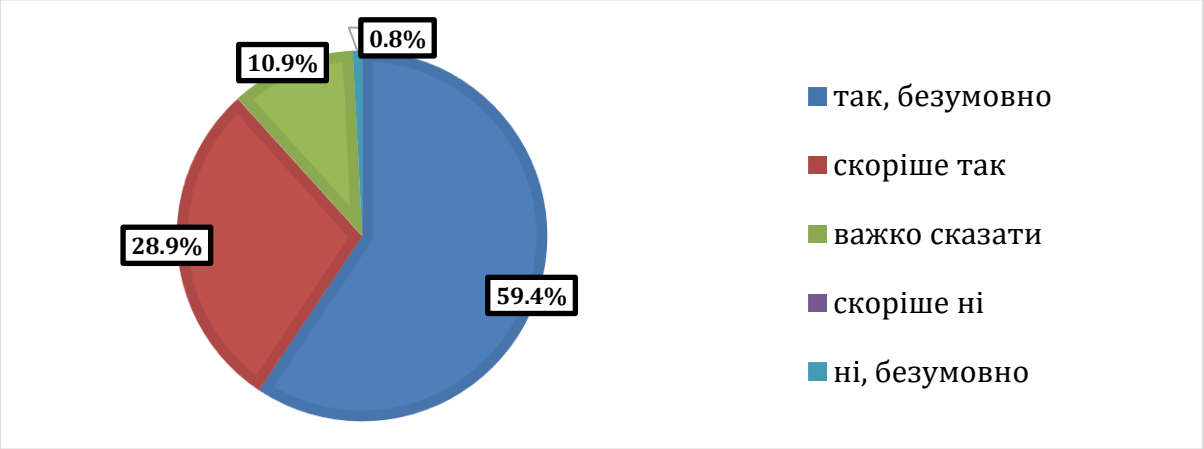

У відповідь на запитання щодо ключових кроків, необхідних для відновлення та подальшого розвитку культурного простору України, респонденти визначили низку стратегічних напрямів. Опитування передбачало можливість вибору до трьох варіантів відповіді, а також внесення власного коментаря. Отримані результати демонструють наступні пріоритети:

- **69,5%** опитаних наголосили на **необхідності державної підтримки митців і культурних проєктів**, що свідчить про запит на формування ефективної культурної політики, спрямованої на стабілізацію та розвиток творчого сектору в умовах поствоєнної відбудови;
- **67,2%** респондентів вважають пріоритетним **збереження й популяризацію традиційної культурної спадщини**, що вказує на прагнення суспільства до консервації національної ідентичності та історичної пам'яті як основи культурної стійкості;
- **56,3%** підкреслили важливість **міжнародної співпраці та культурного обміну**, що передбачає інтеграцію української культури у глобальний контекст, зміцнення культурної дипломатії та розширення мереж професійних зв'язків;
- **55,5%** респондентів вважають необхідною **просвітницьку діяльність серед молоді**, яка сприяє формуванню ціннісної орієнтації, вихованню культурної свідомості та залученню нового покоління до активної участі у творенні культурного простору;
- **45,3%** акцентували на **розвитку нових форм і напрямів культури** включно з міждисциплінарними, цифровими та експериментальними практиками, які здатні відповідати викликам сучасності та забезпечувати динаміку культурного середовища;

- незначна частка опитаних (**0,8%**) вказала на **потребу в підтримці нових авторів, митців та виконавців**,

Результати опитування репрезентують комплексне бачення майбутнього культурного розвитку, в якому поєднуються прагнення до збереження національної спадщини, модернізації культурних практик, підтримки творчої спільноти та розширення міжнародної взаємодії. Ці пріоритети формують підґрунтя для вироблення цілісної державної стратегії культурної політики в контексті післявоєнного відновлення України.

Чи вважаєте Ви, що війна стала каталізатором для подальшого розвитку та переосмислення української культури?

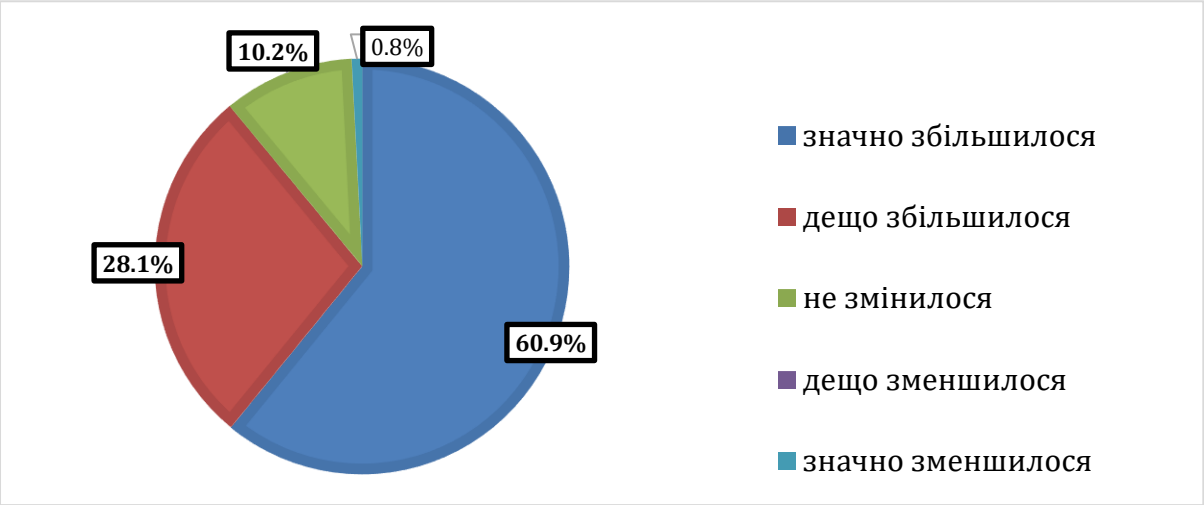

У відповідь на запитання про те, чи стала війна каталізатором подальшого розвитку та переосмислення української культури, більшість респондентів висловили позитивну думку. Зокрема:

- **59,4%** опитаних обрали варіант **«так, безумовно»,** що свідчить про домінування переконання в тому, що повномасштабна війна активізувала глибинні процеси культурної трансформації, сприяла формуванню нових сенсів, мобілізації творчого потенціалу та актуалізації культурної пам’яті;
- **28,9%** респондентів відповіли **«скоріше так»,** що також свідчить про загалом позитивне сприйняття культурних зрушень, хоча з деякими застереженнями або ж обмеженим баченням їх довготривалого ефекту;
- **10,9%** зазначили, що їм **важко дати однозначну відповідь**, що може бути зумовлено як недостатнім обсягом інформації про культурні процеси, так і неоднозначністю самого питання в умовах нинішніх подій;
- Лише **0,8%** обрали варіант **«ні, безумовно»,** що свідчить про мінімальну частку респондентів, які не бачать зв’язку між війною та культурним оновленням або оцінюють вплив війни на культуру як виключно деструктивний.

Загальна структура відповідей дозволяє зробити висновок про те, що війна розглядається більшістю опитаних не лише як трагедія, але й як імпульс до культурного самоусвідомлення, національної консолідації та творчої активізації. В умовах екзистенційної загрози значно посилилася роль культури як інструменту спротиву та збереження ідентичності.

Як змінилося Ваше споживання українського культурного продукту (музика, фільми, книги, телепередачі тощо) після 24 лютого 2022 року?

У відповідь на запитання щодо змін у споживанні українського культурного продукту (зокрема музики, кіно, літератури тощо) після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, респонденти надали такі відповіді:

- **60,9%** зазначили, що **споживання українського культурного контенту значно зросло**, що свідчить про посилення інтересу до національного продукту, зумовленого потребою у зміцненні колективної ідентичності, солідарності та пошуку культурних маркерів, які об'єднують суспільство в умовах війни;
- **28,1%** респондентів вказали, що їхнє споживання **дещо збільшилося**, що також підтверджує загальну тенденцію до переорієнтації на український культурний простір, хоча й в менш вираженій формі або з обмеженим доступом до відповідного контенту;
- **10,2% не відзначили жодних змін**, тобто рівень споживання українського культурного продукту залишився для цієї групи опитаних стабільним, що може вказувати на вже сформовану культурну позицію або на вплив інших чинників, як-от інертність чи брак часу;
- лише **0,8%** респондентів заявили про **значне зменшення** споживання українського культурного продукту, що може бути пов’язано, ймовірно, з переїздом до іншої країни.

Отримані результати загалом свідчать про якісне зрушення у культурному споживанні українців, що відображає не лише реакцію на зовнішню агресію, але й більш глибокі процеси культурної ідентифікації, деколонізації інформаційного простору та зростання довіри до національного культурного продукту. Ці тенденції також корелюють із підвищеним інтересом до україномовного контенту та прагненням до культурної самодостатності.

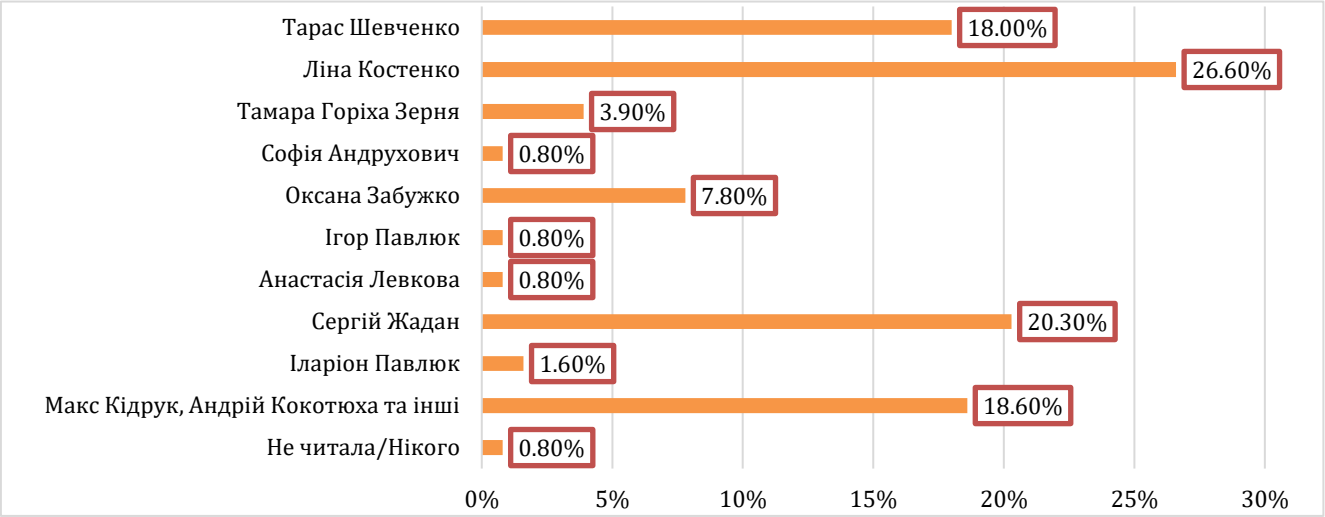

У відповідь на запитання щодо читацьких уподобань респонденти мали можливість обрати до трьох варіантів літератури, яку вони читають найчастіше. Отримані результати репрезентують структуровану картину читацьких вподобань у сучасному українському суспільстві:

- **53,1%** респондентів віддали перевагу **сучасній українській літературі**, що свідчить про зростання інтересу до актуального національного художнього дискурсу, який відображає теперішні суспільно-політичні реалії, проблематику війни, ідентичності та трансформаційних процесів у країні;
- **44,5%** зазначили, що регулярно читають **професійну або навчальну літературу**, що може свідчити про орієнтацію на розвиток фахової компетентності, безперервну освіту та підвищення кваліфікації, особливо актуальні в умовах соціальної мобільності й адаптації до нових викликів;
- **40,6%** обрали **українську класику**, що вказує на стійкий інтерес до канонічних текстів національної літератури як джерела культурної пам'яті, ідентичності та морально-етичних орієнтирів;
- **38,3%** респондентів читають **сучасну зарубіжну літературу**, що демонструє відкритість до глобального літературного процесу та потребу в діалозі з міжнародним культурним контекстом.

- **32,8%** відзначили інтерес до **зарубіжної класики**, що свідчить про тяглість гуманітарної традиції, інтелектуальну зацікавленість у художніх текстах світової літератури;
- **27,3%** респондентів читають **нон-фікшн** (публіцистику, біографії, мемуари, науково-популярну літературу тощо), що може бути свідченням прагнення до осмислення дійсності через фактичний, аналітичний або документальний дискурс;
- лише **0,8%** опитаних відповіли, що **не зацікавлені в жодному з вказаних типів літератури**, що є статистично незначущим показником, однак вказує на наявність неактивної читацької позиції в окремих респондентів.

Загалом результати засвідчують збалансованість читацьких інтересів між національним і світовим літературним контекстом, художніми та прикладними жанрами, а також високий рівень залучення до сучасного культурного простору. Особливої уваги заслуговує домінування інтересу до сучасної української літератури, що може бути інтерпретовано як прояв культурної консолідації та національного самоусвідомлення в умовах соціальних і політичних трансформацій.

Яких українських авторів Ви читали за останній рік?

У межах опитування, яке стосувалося читацьких уподобань щодо українських авторів, респондентам було запропоновано обрати зі списку або самостійно вказати тих письменників, твори яких вони читали протягом останнього року. Отримані відповіді демонструють розмаїття читацьких інтересів та засвідчують звернення як до класичного, так і до сучасного національного літературного канону. Найбільш згадуваними авторами стали:

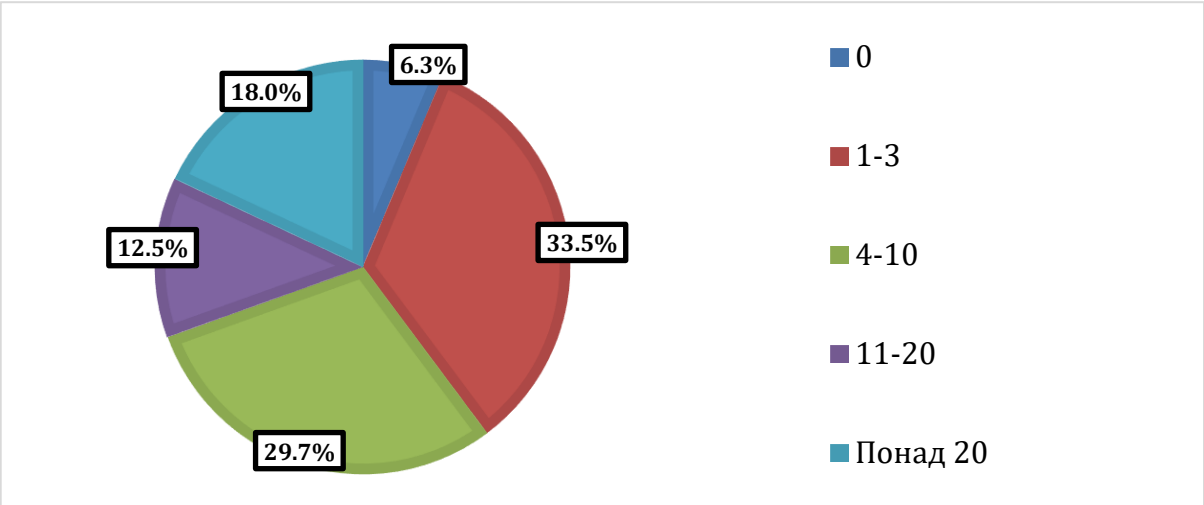
Ліна Костенко – 26,6%, Сергій Жадан – 20,3%, Тарас Шевченко – 18%,

Оксана Забужко – 7,8%, Тамара Горіха Зерня – 3,9%. Інші автори, які були згадані у відповідях **(сумарно 22,6%),** залишених респондентами, включають як представників класичної літератури (**Іван Франко, Леся Українка, Ольга Кобилянська, Іван Нечуй-Левицький, Микола Хвильовий, Юрій Горліс-Горський, Володимир Винниченко**), так і сучасних письменників (**Юрій Андрухович, Артем Чапай, Софія Андрухович, Анастасія Левкова, Макс Кідрук, Андрій Кокотюха, Ігор Павлюк, Євгенія Кузнєцова, Віра Агеєва).**

Лише **0,8%** респондентів вказали, що **не читали жодного українського автора** протягом останнього року, що є незначним показником і свідчить про загальний високий рівень зацікавлення національною літературою серед учасників опитування.

Отримані результати демонструють широку жанрову й поколіннєву палітру читацьких вподобань, а також вказують на поєднання інтересу до класичної спадщини з активним сприйняттям сучасного літературного процесу, зокрема тих авторів, які працюють у тематиці війни, ідентичності, історичної пам'яті та соціальних трансформацій. Така динаміка свідчить про важливу роль української літератури як засобу осмислення національного досвіду в період війни.

Скільки книг Ви прочитали за останній рік?

Респондентам було поставлено запитання щодо кількості прочитаних книг за останній рік, що дозволяє оцінити рівень їх читацької активності. Отримані результати розподілилися так:

- **33,5%** респондентів зазначили, що прочитали **від 1 до 3 книг**, що може свідчити про епізодичний характер читацьких практик, імовірно зумовлений браком вільного часу, психологічною втомою або домінуванням інших інформаційних форматів (новини, соціальні мережі);

- **29,7%** прочитали **від 4 до 10 книг**, що відповідає **помірному рівню читацької активності** й відображає стабільну присутність літератури в особистісному культурному споживанні;
- **18%** респондентів повідомили про прочитання **понад 20 книг**, що свідчить про **високий рівень читацької залученості**, ймовірно характерний для академічного середовища, інтелектуальних кіл або осіб зі сформованими культурними практиками;
- **12,5%** прочитали **від 11 до 20 книг**, що також є ознакою активного інтересу до літератури та вказує на значну роль книги як джерела знань, рефлексії чи емоційної підтримки;
- **6,3%** респондентів зазначили, що **не прочитали жодної книги**, що є порівняно низьким показником і може бути пов'язане з особистими чи соціальними обставинами, зокрема впливом війни, економічними труднощами або психологічним виснаженням.

Загалом результати опитування демонструють, що переважна більшість респондентів (понад 90%) продовжують практику читання, при цьому значна частина виявляє стабільний або високий рівень читацької активності. Це свідчить про збереження книги як важливого елементу культурного життя, а також потенціал літератури як інструменту інтелектуального й емоційного осмислення складної соціальної реальності в умовах війни.

Як Ви ставитеся до української сучасної літератури?

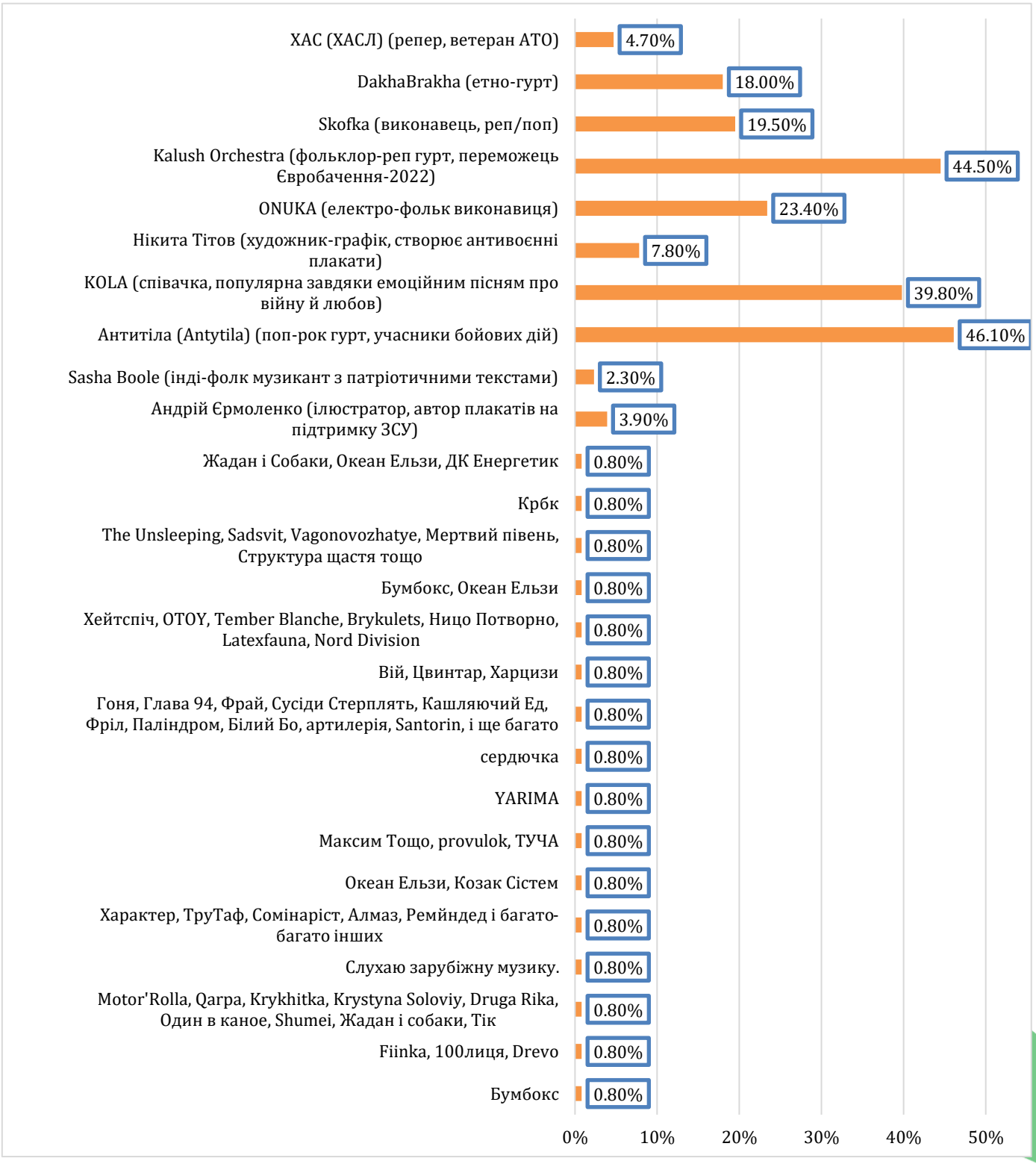

У межах опитування щодо ставлення респондентів до сучасної української літератури було виявлено переважно позитивне сприйняття, яке засвідчує її зростаюче значення в культурному просторі. Відповіді опитаних мають такий вигляд:

- **69,5%** респондентів висловили думку, що **сучасна українська література є цікавою та конкурентоздатною**, що свідчить про її позитивне сприйняття не лише як художнього феномену, а й як повноцінного учасника глобального літературного процесу;
- **19,3%** зазначили, що **час від часу звертаються до сучасної української літератури**, але все ж **надають перевагу класиці**; така позиція може вказувати на високі естетичні запити, сформовані класичними зразками, а також на тривалий процес входження новітньої літератури в канон культурної значущості;
- **6,4%** респондентів зізналися, що **не знають, з чого почати знайомство з сучасною українською літературою**, що вказує на потребу у розробці доступних навігаційних механізмів, популяризаційних стратегій та рекомендаційних списків для читачів, які ще тільки формують свій інтерес до сучасного літературного процесу;
- **4,8%** заявили, що **не цікавляться сучасною українською літературою**, що є незначним показником, проте свідчить про існування певного рівня дистанційованості від актуального літературного дискурсу в невеликої частини аудиторії.

Загалом результати опитування засвідчують високий рівень зацікавленості сучасною українською літературою. Наявність як підтримки, так і поміркованої критики вказує на формування зрілого читацького поля, в якому літературні явища розглядаються не лише емоційно, а й аналітично. Це створює умови для подальшого зростання якості літературного процесу в Україні.

Яких виконавців/гуртів/митців Ви почали слухати/цікавитися після 24 лютого 2022 року?

У межах дослідження було поставлено запитання щодо того, яких українських виконавців, гуртів або митців респонденти почали слухати чи цікавитися ними після 24 лютого 2022 року. Отримані результати

дозволяють простежити зміни у культурному споживанні, зокрема переорієнтацію на національний продукт, який відображає воєнну реальність, патріотичні настрої, потребу в ідентичності та солідарності. Найчастіше респонденти відзначали таких артистів: **Kalush Orchestra** – **44,5%** (їхня перемога на пісенному конкурсі «Євробачення-2022» зробила гурт популярним і в Україні, і закордоном); **Антитіла** – **46,1%** (поп-рок гурт, що не лише продовжував музичну діяльність, але й безпосередньо долучився до бойових дій, чим посилив зв'язок між музикою і громадянською позицією); **KOLA** – **39,8%** (співачка, яка здобула популярність завдяки емоційно насиченим пісням на теми любові, втрат і війни, що актуалізували запит на щирий, чуттєвий контент у період війни); **ONUKA – 23,4%** (виконавиця, яка працює в жанрі електро-фольку, вміло поєднуючи традиційні українські мотиви з сучасним електронним звучанням, що привертає увагу молодої аудиторії); **Skofka – 19,5%** (реп/поп-виконавець, чиї пісні часто звертаються до соціальних тем і мають виразний патріотичний зміст); **DakhaBrakha – 18%** (етногурт, який посідає особливе місце в українському культурному просторі як представник експериментального мистецтва з глибокими етнографічними коренями); **ХАС** – **4,7%** (репер і ветеран АТО, музика якого відзначається прямим висловлюванням та антивоєнною тематикою); **Нікита Тітов** – **7,8%** (художник-графік, автор антивоєнних постерів і плакатів, чия візуальна мова стала потужним інструментом культурного спротиву); **Андрій Єрмоленко** – **3,9%** (ілюстратор, відомий плакатними серіями на підтримку ЗСУ та актуальними візуальними коментарями до соціально-політичної ситуації); **Sasha Boole** – **2,3%**, (нді-фолк виконавець, відомий патріотичними текстами й автентичним звучанням).

Окрім згадуваних імен, поодинокі респонденти зазначили також **KRBK, Жадан і Собаки, Океан Ельзи, Друга Ріка, Shumei, Христину Соловій, Бумбокс, Fiinka, Sadsvit, Vagonovozhatye, The Unsleeping, Мертвий півень, Drevo, Пивоварова, Циферблат, Скрябіна** та ін. Така розпорошеність демонструє індивідуальне розмаїття смаків.

Результати опитування свідчать про посилення культурного повороту до українського продукту, що зумовлений не лише патріотичними чинниками, а й потребою в емоційній підтримці, ідентифікації та співпереживанні. Особливу роль відіграють артисти, які або безпосередньо беруть участь у війні, або створюють контент, що резонує з національним болем і надією, що відповідно сприяє формуванню нової символічної візуальної та музичної мови спротиву.

Чи хотіли б Ви брати участь в ініціативах з відновлення культурної спадщини України після війни?

У відповідь на запитання щодо готовності респондентів долучатися до ініціатив, спрямованих на відновлення культурної спадщини України після війни, було зафіксовано високий рівень зацікавленості та мотивації до участі в таких процесах, що свідчить про наявність потенціалу для активізації громадянської участі у сфері культури. Розподіл відповідей був таким:

- **50,8%** опитаних виявили **готовність підтримувати подібні ініціативи**, що свідчить і про пасивну, і про активну форму залученості (наприклад, через пожертви, волонтерську допомогу, інформаційне поширення чи безпосередню участь в організації чи реалізації проєктів);
- **33,6%** респондентів зазначили, що хотіли б **брати активну участь у таких ініціативах**, тобто готові долучатися до конкретної роботи з відновлення об'єктів культурної спадщини, реалізації мистецьких чи просвітницьких програм, що засвідчує високу громадянську відповідальність і культурну залученість;
- **9,4%** відповіли, що **вагаються з вибором позиції**, що може бути пов'язано з браком інформації, невизначеністю щодо форм участі або сумнівами щодо ефективності таких ініціатив у поствоєнному контексті;
- **3,9%** заявили, що **не цікавляться темою**, що є відносно низьким показником і вказує на **загалом позитивну динаміку культурної мобілізації населення**.
- окремі респонденти висловили **індивідуалізовані або критичні позиції** (сумарно **2,3%**) вказали, що їх це цікавить за умови системного підходу, зауваживши на необхідності усунення чинників, які, на їхню думку, наразі руйнують культурну сферу; дехто також зазначив, що вже активно долучається до відновлення культури через освітнє

середовище, що демонструє наявність постійного практичного внеску у сферу збереження й розвитку культурної спадщини.

Загалом отримані результати свідчать про високу готовність суспільства до культурної реінтеграції та поствоєнного відновлення, а також про формування свідомої громадянської позиції, яка передбачає не лише споживання культури, а й активну участь у її збереженні, відбудові й трансформації в умовах нових історичних викликів.

Висновок до п'ятого блоку

В умовах повномасштабної війни культура в Україні зазнала глибоких трансформацій, що торкнулися як сфери культури, так і внутрішніх ідентифікаційних процесів. Війна стала каталізатором активізації культурного життя: зросла відвідуваність культурних заходів, підвищився інтерес до українських традицій, свят, історії та мистецтва. Це не лише відображає адаптацію до нової реальності, а й свідчить про зростання ролі культури як інструменту емоційної підтримки, символічного опору та національної консолідації.

Особливе значення в дослідженні має фіксація зростання інтересу до українського культурного продукту: музики, кіно, літератури. Сучасна українська література, зокрема, сприймається респондентами як актуальна, глибока й здатна формувати нові сенси, що відображають досвід війни та переосмислення ідентичності. Активне читання творів Ліни Костенко, Сергія Жадана, Оксани Забужко, Тамари Горіха Зерня, Ілларіона Павлюка та інших авторів демонструє не лише естетичний запит, а й потребу в глибшому розумінні соціальної реальності.

Невід'ємною частиною культурних змін стало відмежування від російського культурного простору, що засвідчує процеси деколонізації, формування нових символічних орієнтирів і поглиблення культурної автономії. Відмова від російськомовного контенту, перехід на українську мову, на українську музику – усе це свідчить про створення принципово нової культурної парадигми. При цьому війна виступає не лише як фактор руйнування, а й як імпульс до культурного оновлення та осмислення національного досвіду.

У цілому результати дослідження демонструють, що українське суспільство не лише адаптується до умов війни, а й активно формує нові культурні практики, переосмислює традиції та відкриває нові горизонти творчості. Запит на підтримку культури з боку держави, збереження спадщини, розвиток просвітництва й міжнародної співпраці формує основу для довгострокової культурної стратегії. Українська культура постає як важливий ресурс стійкості, самоусвідомлення та національного майбутнього.

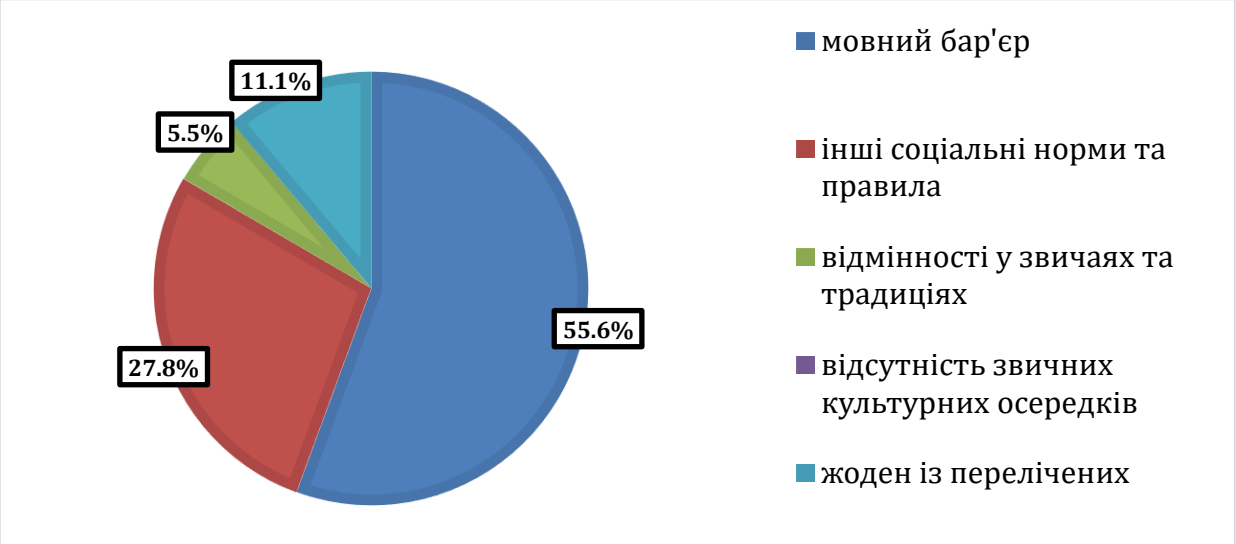
БЛОК 6. ДОСВІД УКРАЇНЦІВ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ

Мета: проаналізувати особливості адаптації та збереження культурної ідентичності українців, які тимчасово або постійно проживають за кордоном, а також оцінити зміни у сприйнятті української культури в міжнародному контексті.

Завдання:

- з'ясувати, з якими культурними відмінностями стикнулися українці за кордоном і як це вплинуло на їхнє самосприйняття;
- визначити, які українські традиції та звичаї підтримуються в еміграції (побут, мова, свята, символіка);
- встановити способи збереження зв'язку з українським культурним простором (медіа, онлайн-платформи, мистецькі події тощо);
- з'ясувати наявність і вплив українських культурних осередків у приймаючих країнах (громади, церкви, школи);
- оцінити, як змінилося сприйняття українців та їхньої культури серед місцевого населення;
- дослідити важливість збереження культурної ідентичності серед емігрантів;
- виявити, чи відчувається зростання впливу української культури на світовій арені після повномасштабного вторгнення.

З якими основними культурними відмінностями Ви стикнулися, перебуваючи за кордоном?

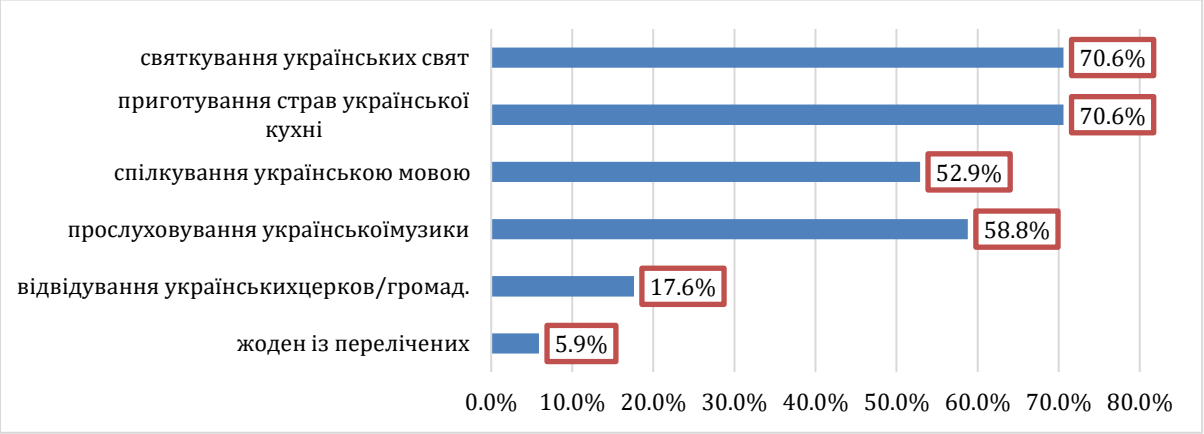

У ході опитування, спрямованого на виявлення основних культурних відмінностей, з якими стикалися респонденти під час перебування за

кордоном, були отримані наступні результати. Більшість опитаних **(55,6%)** відзначили **мовний бар'єр** як головну перешкоду в міжкультурній комунікації. Ще **27,8%** учасників вказали на труднощі, пов'язані з **незвичними для них соціальними нормами та правилами поведінки**, що функціонують у приймаючому суспільстві. Натомість **11,1%** респондентів зазначили, що **не стикалися з жодною із запропонованих культурних відмінностей**, що може свідчити про їхню адаптивність або попередню обізнаність із культурним середовищем чи можливо іншими перепонами, не зазначеними у переліку вибору. Лише **5,5%** опитаних наголосили на **складнощах, пов'язаних з відмінностями у звичаях та традиціях.**

Ці дані свідчать про те, що мовна комунікація залишається ключовим фактором культурної адаптації, соціальні норми та поведінкові моделі також відіграють суттєву роль у процесі інтеграції в іноземне середовище. Низький відсоток тих, хто відзначив проблеми з традиціями, може пояснюватися їх менш очевидною роллю в повсякденній взаємодії або меншою значущістю, пов'язаною з різними причинами.

Які українські культурні традиції Ви продовжуєте підтримувати за кордоном?

Умежах дослідження було проаналізовано, які елементи української культурної спадщини респонденти продовжують підтримувати, перебуваючи за кордоном. Отримані результати засвідчили, що найбільш поширеними практиками є **святкування традиційних українських свят (70,6%) та приготування страв української кухні (70,6%).** Ці форми культурної участі, як правило, мають глибоко вкорінений символічний зміст і виконують важливу функцію збереження національної ідентичності.

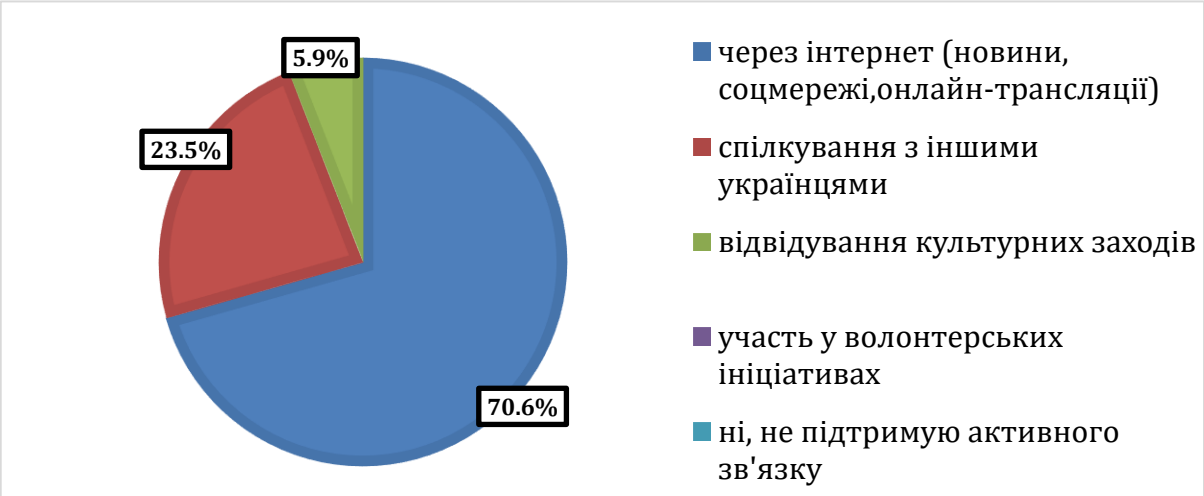
Близько **58,8%** опитаних зазначили, що продовжують **слухати українську музику**, що вказує на збереження емоційного зв'язку з батьківщиною через культурні коди, властиві музиці. Також **52,9%** респондентів активно **використовують українську мову в**

повсякденному спілкуванні, що є ключовим маркером етнокультурної ідентичності та важливим чинником міжособистісної комунікації в межах діаспори.

Менша частина учасників **(17,6%)** повідомила про **участь у діяльності українських церков або громадських організацій за кордоном**. І лише **5,9%** респондентів вказали, що **не підтримують жодної з перелічених традицій**, що може бути наслідком процесів культурної асиміляції, індивідуальних пріоритетів або обмеженого доступу до українських спільнот за кордоном.

Загалом отримані дані демонструють стійкість культурних практик, пов'язаних із приватною та побутовою сферою (їжа, свята, мова), які залишаються ключовими каналами збереження національної ідентичності в умовах вимушеної еміграції.

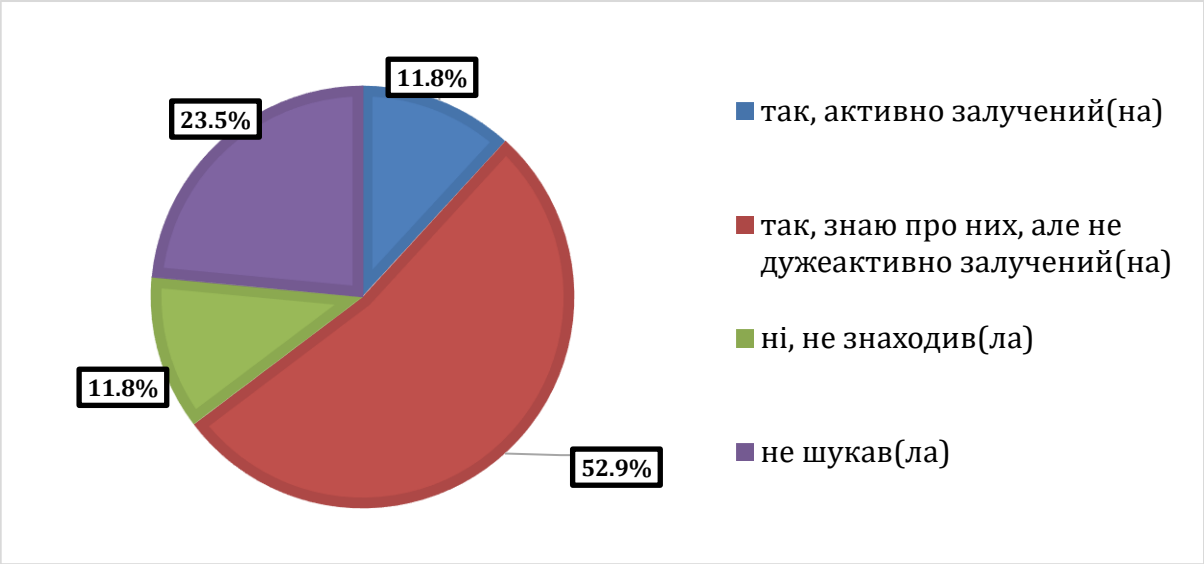
Як Ви підтримуєте зв'язок з українським культурним простором?

На запитання щодо способів підтримання зв'язку з українським культурним простором респонденти надали такі відповіді: переважна більшість опитаних **(70,6%)** зазначила, що основним засобом є **використання інтернет-ресурсів**, зокрема перегляд новин, користування соціальними мережами, а також перегляд онлайн-трансляцій подій. Ще **23,5%** респондентів вказали на **важливість міжособистісного спілкування з іншими українцями** як одного з ключових чинників збереження культурної ідентичності. Лише **5,9%** опитаних повідомили про **фізичну присутність на культурних заходах**, що може свідчити про обмежений доступ до подібних подій за місцем проживання або недостатню кількість офлайн-ініціатив, спрямованих на популяризацію української культури за межами країни.

Отримані результати свідчать про домінування цифрових каналів комунікації у процесі підтримки зв'язку з національним культурним простором, що відображає сучасні тенденції глобалізованого інформаційного суспільства та відкриває нові можливості для подальшого просування українського культурного продукту за кордоном шляхом використання онлайн-платформ, соціальних мереж, цифрових медіа тощо.

Чи знаходите Ви українські культурні осередки (громади, школи, церкви) у країні Вашого перебування?

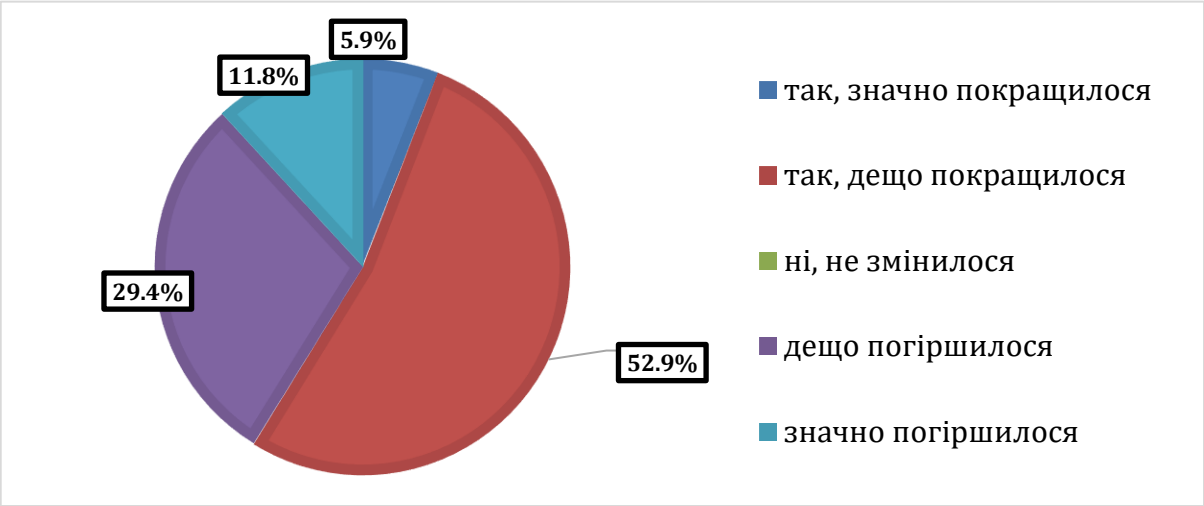

На запитання щодо наявності українських культурних осередків (громад, шкіл, церков) у країні перебування респонденти надали такі відповіді: понад половина опитаних **(52,9%) поінформовані про існування таких інституцій**, однак участь у їхній діяльності є неактивною або епізодичною. Лише **11,8%** респондентів зазначили, що **активно долучаються до діяльності українських організацій,** що може свідчити як про обмежену кількість таких ініціатив у певних регіонах, так і про різний рівень особистої мотивації. Ще **11,8%** повідомили, що **не виявили українських культурних осередків за місцем проживання**. Водночас **23,5%** респондентів **взагалі не здійснювали спроб їх шукати,** що, ймовірно, пов'язано з недостатньою поінформованістю, інтегрованістю в місцеве середовище або пріоритетами, не пов'язаними з культурною діяльністю.

Отримані дані свідчать про наявність певного потенціалу для активізації діяльності українських культурних осередків за кордоном, зокрема шляхом розширення інформування, формування спільнот на основі

інтересів, розвитку механізмів залучення українців до збереження і трансляції національної культури в умовах міграції.

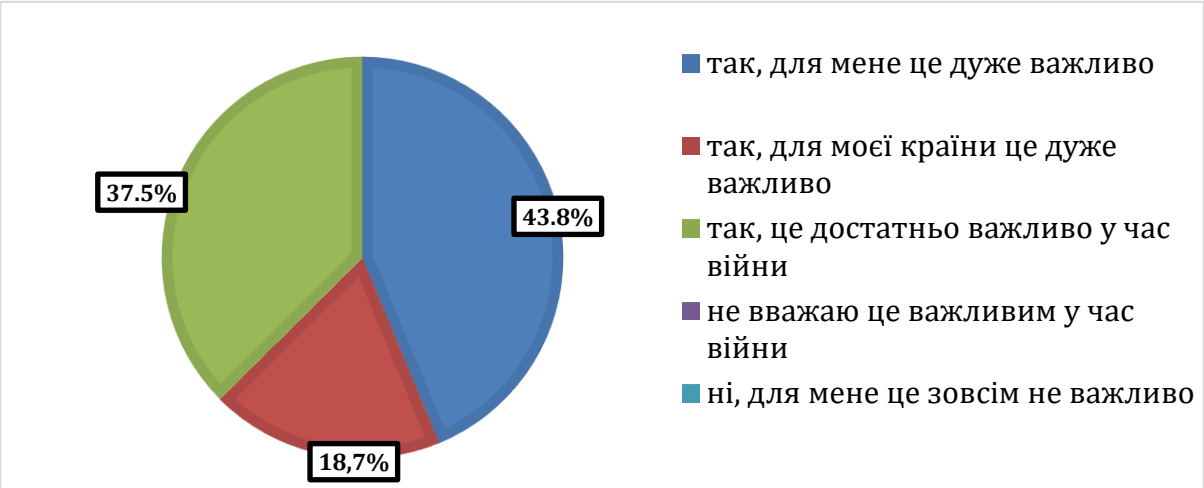
Як Ви вважаєте, чи змінилося сприйняття українців у країні Вашого перебування після початку повномасштабної війни?

У відповідь на запитання щодо змін у сприйнятті українців у країні перебування після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну було отримано такі результати: **52,9%** респондентів зазначили, що **ставлення до українців дещо покращилося**, ще **5,9%** вважають, що **воно покращилося значною мірою.** Тож понад половина опитаних **(58,8%)** відзначають **позитивну динаміку у ставленні до представників української спільноти з боку місцевого населення**. Водночас **29,4%** респондентів **вказали на деяке погіршення**, а **11,8%** – на **значне погіршення сприйняття українців у країні перебування.**

Отримані дані свідчать про амбівалентність громадської думки щодо української діаспори: з одного боку, можна спостерігати зростання симпатії та солідарності, зумовлене гуманітарною кризою, активним висвітленням подій в Україні у міжнародному інформаційному просторі, а також діяльністю українців у волонтерській та громадській сферах, а з іншого боку, окремі негативні оцінки можуть бути пов'язані з соціально-економічним напруженням у приймаючих країнах, конкуренцією за ресурси, а також із поширенням дезінформації чи поведінкою окремих осіб. Ці результати вказують на потребу подальшого дослідження факторів, що впливають на зміну суспільного сприйняття українців за кордоном, а також на важливість стратегій культурної дипломатії.

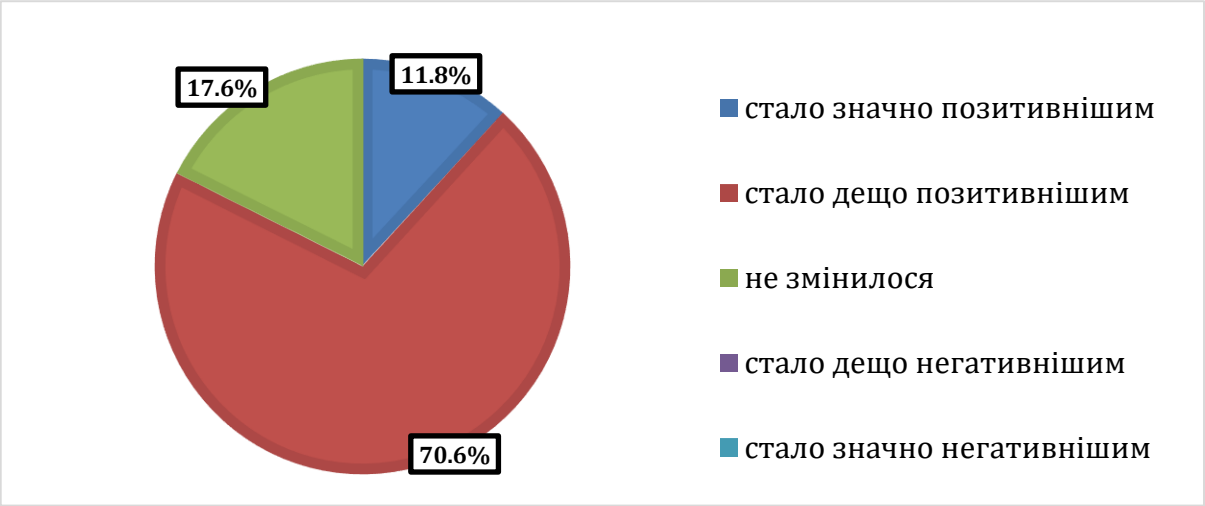
Чи відчуваєте Ви потребу у збереженні своєї української культурної ідентичності за кордоном?

На запитання щодо потреби у збереженні власної української культурної ідентичності за кордоном респонденти висловили однозначно позитивну позицію. Зокрема, **43,8%** опитаних зазначили, що **це має для них особисто надзвичайно важливе значення**. Ще **37,5%** вважають підтримку культурної ідентичності достатньо важливою, особливо в умовах війни, коли національна єдність і самосвідомість набувають особливої ваги. Крім того, **18,7%** респондентів підкреслили **важливість збереження української культури за кордоном** з огляду на значення цього процесу для самої України, що свідчить про наявність патріотичної мотивації та почуття громадянської відповідальності.

Отримані результати демонструють високий рівень усвідомленої потреби в підтримці культурної самобутності серед українців за межами Батьківщини. Це може бути обумовлено не лише особистісними чинниками, але й геополітичним контекстом, у якому культура виступає інструментом національного опору, збереження історичної пам’яті та протидії асиміляційним процесам. Такі настрої підкреслюють актуальність розробки цілеспрямованих політик культурної підтримки діаспори, зокрема через освіту, мистецтво, медіа та ін.

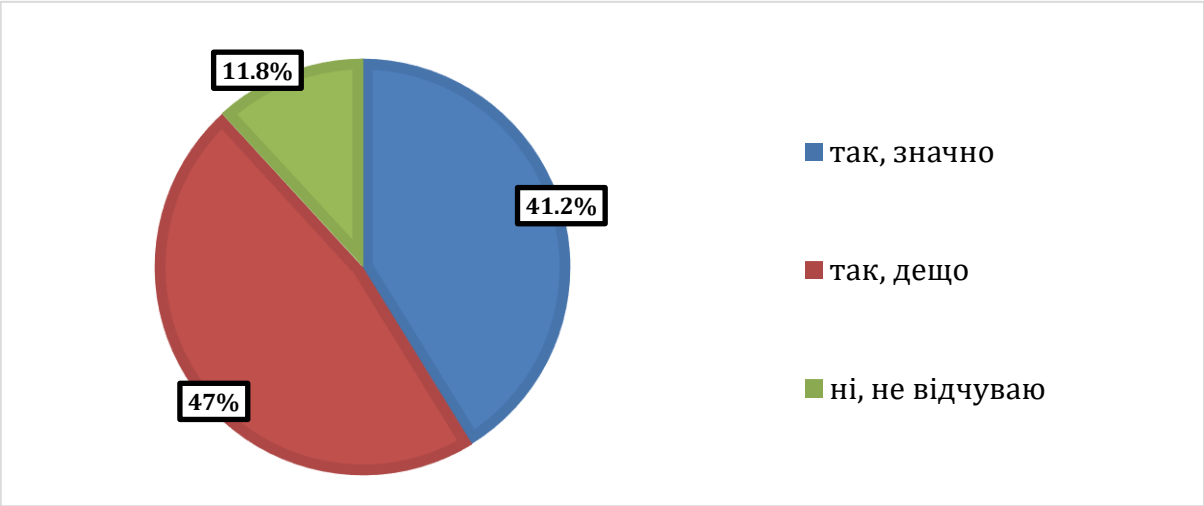
Як, на Вашу думку, чи змінилося ставлення світу до української культури після 24 лютого 2022 року?

У відповідь на запитання щодо змін у ставленні світової спільноти до української культури після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року, переважна більшість респондентів **(70,6%)** зазначила, що це **ставлення стало дещо позитивнішим**. Ще **11,8%** вважають, що **воно змінилося значно на краще**, тоді як **17,6% не зафіксували жодних змін** у ставленні до української культури з боку міжнародної аудиторії.

Отримані результати свідчать про зростання міжнародного інтересу до української культури на тлі війни, що, ймовірно, зумовлено посиленою присутністю України в глобальному медіапросторі, активізацією культурної дипломатії, а також солідарністю з українським народом. Українська культура в цьому контексті дедалі частіше сприймається не лише як етнічна спадщина, а як важливий компонент європейського культурного ландшафту та символ опору, гідності й свободи. Позитивна динаміка у сприйнятті української культури створює потенціал для її подальшої міжнародної промоції, посилення культурного впливу та формування нових міжкультурних зв’язків. У цьому контексті доцільним є підтримка культурних ініціатив, переклад українських творів, участь митців у міжнародних проєктах тощо.

Чи відчуваєте Ви, що українська культура стала більш помітною та впливовою на світовій арені?

У відповідь на запитання щодо того, чи стала українська культура більш помітною та впливовою на світовій арені після початку повномасштабної війни, **47 %** респондентів зазначили, що спостерігають **певне зростання** її видимості, а **41,2%** відзначили **значне посилення культурної присутності** України у міжнародному контексті. Водночас **11,8% опитаних не зауважили суттєвих змін** у сприйнятті чи представленості української культури на глобальному рівні.

Зазначені результати свідчать про те, що переважна більшість учасників опитування визнає підвищення ролі української культури як важливого чинника м'якої сили держави у сучасному світі. Таке посилення культурного впливу можна пояснити зростанням уваги до України з боку міжнародної спільноти, а також активізацією культурного сектору в умовах війни, спрямованою на збереження і просування національної ідентичності.

Висновки до шостого блоку

Результати дослідження засвідчують високий рівень зацікавленості українців, які перебувають за кордоном, у збереженні своєї культурної ідентичності. Основними каналами її підтримки виступають побутові практики (святкування традиційних свят, приготування національних страв, використання української мови), а також цифрові засоби комунікації, які дозволяють залишатися у зв'язку з культурним простором України. Попри існування культурних бар'єрів, зокрема мовного та пов'язаного з соціальними нормами, більшість респондентів демонструють адаптивність і прагнення зберегти національні цінності в умовах інтеграції в нове середовище, що свідчить про здатність культурної ідентичності не лише

витримувати виклики міграції, але й відігравати консолідуючу роль у процесах самозбереження української діаспори.

Також спостерігається зростання міжнародного інтересу до української культури після початку повномасштабної війни, що створює сприятливі умови для її подальшої популяризації на глобальному рівні. Переважна більшість опитаних відзначають покращення сприйняття української культури і самих українців у приймаючих суспільствах, що може бути наслідком посиленої уваги до України в інформаційному просторі, активної культурної дипломатії та участі українців у громадській діяльності. Крім того, результати дослідження вказують на потребу розширення підтримки культурних ініціатив української діаспори, активізації роботи культурних осередків за кордоном і формування комплексної стратегії збереження та трансляції української культури в умовах глобальної міграції, пов’язаної з війною.

БЛОК 7. ЗАГАЛЬНІ ВРАЖЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Мета: узагальнити суб'єктивне бачення українцями сучасного стану культури в умовах війни та окреслити їхні очікування, надії й бачення майбутнього культурного розвитку у післявоєнний період.

Завдання:

- з'ясувати, які головні виклики українці вбачають для розвитку культури під час війни (фінансування, інфраструктура, безпека, моральне виснаження тощо);
- визначити сподівання й стратегічні мрії щодо відновлення, підтримки й трансформації культури у післявоєнний період;
- дослідити бачення ролі культури у відбудові країни, формуванні ідентичності та міжнародного іміджу;
- зафіксувати індивідуальні голоси та оцінки – як символічне завершення дослідження, що порівнює не лише факти, а й душу народу.

Які, на Вашу думку, є найбільші виклики для розвитку української культури в умовах війни?

У відповідь на запитання щодо основних викликів, які, на думку респондентів, постають перед розвитком української культури в умовах війни, були отримані різноаспектні оцінки, що відображають глибину проблем у культурній сфері. Найбільше занепокоєння у респондентів викликає **знищення культурної інфраструктури** – музеїв, театрів, бібліотек та історичних пам'яток, про що заявили **63,3%** учасників

опитування. Близькі за значущістю є чинники фінансового характеру: **56,7%** опитаних вказали на **скорочення фінансування галузі** та **загальну економічну нестабільність**, що суттєво ускладнює реалізацію культурних проєктів та ініціатив.

Важливими проблемами також визнано **психологічне виснаження суспільства (57,5%)** та **наслідки інформаційної війни (47,5%),** які знижують рівень залученості до культурного життя та сприяють спотворенню образу української культури як всередині країни, так і на міжнародному рівні. **Вимушена еміграція митців (36,7%)** та **втрата або загроза втрати нематеріальної культурної спадщини (22,5%)** також розглядаються як критично важливі виклики, що потребують негайної уваги. Респонденти звернули увагу на **проблеми відсутності єдиної культурної політики (25%), нерівного доступу до культурних ресурсів у регіонах (16,4%)** та **складнощі з просуванням української культури за кордоном під час війни (10%). 0,8% опитаних виокремили проблему внутрішньої деструктивності** – невизнання суспільством власної участі у процесах культурного занепаду. Загалом отримані дані вказують на потребу системного переосмислення державної культурної політики, її адаптації до умов війни та посилення підтримки як фізичної, так і нематеріальної складової культурного середовища.

Які сподівання та мрії стосовно розвитку української культури Ви маєте після перемоги?

У відповідь на запитання щодо очікувань і сподівань стосовно майбутнього розвитку української культури після перемоги України у війні було отримано багатогранні відповіді, що репрезентують як практичні, так і ціннісні орієнтири. Найбільша частка респондентів **(66,4%) висловила сподівання на всебічне відродження та укріплення позицій української мови у всіх сферах суспільного життя** – освіті, медіа, державному управлінні, побуті та культурі. Високим є також запит на **поширення української культури за межами країни (50,4%)** та **здобуття міжнародного визнання для українських митців**. Половина опитаних **(52,9%)** вбачає ключовим чинником післявоєнного культурного відновлення **системну державну підтримку та інвестування в культуру, мистецтво й освіту.**

Значну увагу респонденти приділили **відновленню матеріальної культурної спадщини (46,2%)** та **розвитку окремих галузей, зокрема українського кінематографу, музики і літератури (41,2%).** Респонденти наголошують на **важливості збереження й популяризації народних традицій, фольклору та ремесел (32,8%),** а також на **потребі створення сучасної культурної інфраструктури, зокрема культурних центрів у регіонах (19,3%).** Висловлюються сподівання, що **культура відіграватиме роль інтеграційного чинника, слугуватиме основою національного єднання та сприятиме міжпоколіннєвому діалогу (27,7%).** Окрема частина респондентів **(35,3%) підкреслює важливість створення сприятливих умов для самореалізації молодих митців і розвитку нових ініціатив**. Узагальнений вектор очікувань респондентів свідчить про прагнення бачити культуру як стратегічну складову державного розвитку, засіб формування ідентичності, інструмент міжнародного представництва та платформу для інноваційного й інтелектуального зростання українського суспільства.

Висновки до сьомого блоку

Результати опитування демонструють, що в умовах війни українська культура постає як сфера, яка зазнає суттєвих втрат і водночас є носієм стратегічного потенціалу. Серед основних викликів респонденти відзначають руйнування культурної інфраструктури, фінансову нестабільність, психологічне виснаження суспільства, вимушену еміграцію митців та інформаційні загрози, що разом вимагає негайної адаптації культурної політики до реалій воєнного часу.

Уявлення про майбутнє української культури у воєнний та післявоєнний період окреслюються через прагнення до її всебічного відродження, міжнародного утвердження, державної підтримки та зміцнення мови й традицій як основ ідентичності та національного об'єднання, що вказує на глибоке усвідомлення культури як фундаментального ресурсу відновлення країни.

ВИСНОВКИ

1. Війна актуалізувала роль молоді, жінок та освітян у культурному житті. Переважна частина респондентів – це молоді люди віком 18–25 років, що свідчить про їхню готовність до участі в суспільно-культурних процесах, навіть в умовах війни. Жінки складають 80% опитаних, що може бути зумовлено як посиленням їхньої соціальної ролі, так і воєнною мобілізацією чоловіків. Вони беруть на себе функції збереження культурної пам'яті, організації локальних ініціатив та просування українських традицій, звичаїв та різних культурних практик. Значний відсоток учасників з вищою освітою, зокрема вчителі й викладачі, свідчить про активну участь освітян у формуванні й підтримці культурного середовища. Це підкреслює провідну роль жінок та освітнього сектору у культурній мобілізації.

2. Українська мова та символи зміцнилися як основа ідентичності в умовах війни. Респонденти масово повідомляють про перехід на українську мову в повсякденному спілкуванні, зокрема у родинному колі, освіті та публічному просторі. Зростає попит на контент українською мовою – від навчального до розважального. Також посилилося використання національної символіки (в мистецтві, побуті, соціальних мережах). Це свідчить про консолідацію суспільства навколо культурних маркерів, що забезпечують емоційне єднання та спротив. Національна культура стала не лише спадком, а й інструментом щоденної солідарності.

3. Існує високий запит на передачу традицій дітям. Опитані висловлюють сильне прагнення зберігати й передавати культурну спадщину молодшому поколінню, зокрема через навчання традиціям, історії та мові. Водночас оцінки стану культурної освіти є неоднозначними: частина респондентів відзначає оновлення змісту, інших значно більше турбують втрати в культурі через війну. Виникає необхідність модернізації системи культурної освіти, що має відповідати викликам війни, міграції та диджиталізації. Батьки й педагоги відіграють важливу роль у підтримці сталого зв'язку між поколіннями через освітній процес. Культурна освіта розглядається як ключ до збереження національної ідентичності.

4. Війна спричинила переоцінку цінностей та посилила патріотизм. Переважна більшість респондентів відзначають зміну життєвих орієнтирів: на перший план вийшли свобода, гідність, незалежність, єдність та безпека. Такі зміни відображають глибоке внутрішнє переформатування світогляду під впливом загрози та втрат. Патріотизм перестав бути лише декларативним поняттям, він виявляється у конкретних діях: переході на українську мову, волонтерстві, культурній активності. Символи, мова, традиції, художнє слово стали засобами самоорганізації та психологічної опори. Культура виступає простором, де нові цінності закріплюються і поширюються.

5. Культура виконує терапевтичну функцію у воєнних умовах. Опитані відзначають, що культурні практики – читання, музика, кіно, участь у подіях/культурних заходах – допомагають переживати втрати, стрес і тривожність. Вони слугують джерелом емоційного розвантаження, рефлексії та самовираження. Через культуру люди знаходять спосіб говорити про війну, осмислювати досвід і зберігати людяність. Особливо важливою є спільна участь у культурному процесі, яка створює відчуття належності до спільноти. Такий ефект підвищує психологічну стійкість суспільства.

6. Українське суспільство демонструє високу солідарність та активність. Респонденти масово залучені до волонтерства, громадських ініціатив, взаємної допомоги, емоційної, матеріальної, інформаційної. Це свідчить про потужну мобілізацію, засновану на довірі та відповідальності. Проте рівень згуртованості залежить від регіонального й соціального контексту, оскільки в окремих спільнотах відчувається брак ініціатив. Підтримка локальних громад і розвиток мережевої взаємодії можуть посилити соціальну єдність. Самоорганізація стала відповіддю на виклики, на які держава не завжди встигає реагувати.

7. Формується новий тип особистої відповідальності за культурну ідентичність. Опитані декларують особисту участь у збереженні мови, традицій, передаванні знань дітям, протидії дезінформації. Ця відповідальність не обмежується символічними елементами, вона проявляється в щоденних практиках, побуті, освіті, волонтерстві. Громадяни дедалі більше усвідомлюють, що збереження культури – це не лише завдання держави чи митців, а справа кожного. Так культура перетворюється на основу самоорганізації й колективної стійкості. Саме завдяки індивідуальним зусиллям формується спільне «ми».

8. Посилилася зацікавленість українців у власній культурі та мистецтві. Участь у культурних подіях зросла, як і інтерес до українських книжок, фільмів, музики, театральних вистав. Респонденти активно читають сучасну українську літературу, шукають твори, що осмислюють війну та ідентичність, що свідчить не лише про культурну потребу, а й про бажання глибше зрозуміти себе та суспільство у час віцни. Культура стає засобом пізнання, а не лише розваги. Зростає роль митців як голосів епохи.

9. Українці масово дистанціюються від російського культурного простору. Відмова від російськомовного контенту, заміна його українським, перегляд ціннісних орієнтирів у культурі – характерні для великої частини респондентів. Це демонструє прогрес деколонізаційних процесів і прагнення до культурної автономії. Війна стимулює очищення українського культурного простору від радянських і пострадянських нашарувань. Формується новий, суто український символічний порядок. Культура стала одним із майданчиків ідентифікаційної боротьби.

10. Культура в умовах війни стала інструментом стійкості та відновлення. У відповідь на руйнівні події вона надає сенс, структурує досвід і сприяє збереженню людської гідності. Зміст української культури наповнюється новими сенсами, що відображають спільний травматичний досвід. Культурна активність зміцнює національну єдність та формує спільне уявлення про майбутнє, що особливо важливо в умовах невизначеності та небезпеки. Культура стає джерелом життєвої сили.

11. Українці за кордоном зберігають і транслюють культурну ідентичність. Респонденти у відповідях опитувальника розповідали, як через побутові практики, святкування, мову й онлайн-комунікацію підтримують зв'язок із Батьківщиною. Навіть в умовах інтеграції в нове середовище вони прагнуть зберегти українську ідентичність. Це говорить про живучість культурного коду й потребу його свідомого плекання, попри виклики вимушеної міграції та культурної адаптації. У цьому процесі важливою стає роль родини, громади, а також українських культурних ініціатив і організацій за кордоном.

12. Нові можливості культурної популяризації. Зростання міжнародного інтересу до України після початку повномасштабної війни відкриває нові можливості для поширення української культури. Українці за кордоном стають її представниками на побутовому, професійному та мистецькому рівнях. Позитивне сприйняття українців у приймаючих країнах сприяє налагодженню культурного діалогу та руйнуванню стереотипів. Водночас зростає потреба в державній підтримці діаспорних культурних ініціатив та інституцій. Українська культура набуває значення не лише як маркер ідентичності, але і як інструмент культурної дипломатії.

13. Культура як ресурс відновлення та єдності. У воєнних умовах українська культура постає не лише як жертва руйнування, а й як ресурс національного спротиву та відновлення. Серед головних викликів респонденти відзначають втрату культурної інфраструктури, вимушену еміграцію діячів культури, фінансову нестабільність та інформаційні загрози. Попри це, бачення майбутнього української культури є сповненим надії: люди прагнуть її відродження, міжнародного визнання, укріплення мови й традицій. Це вказує на глибоке розуміння культури як фундаменту національної ідентичності, стійкості та солідарності. У післявоєнний період саме культура може стати основою суспільної консолідації та духовного оновлення.

Наукове видання

ВІЙНА І КУЛЬТУРА: ЗМІНИ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА КРОС-КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ
«Культурний простір українців у час війни»

Урись Т., Бибик Д. Війна і культура: зміни української ідентичності та кросс-культурної комунікації в сучасних умовах. Аналітичний звіт за результатами дослідження «Культурний простір українців у час війни». Київ: Видавництво Людмила, 2025. 76 с.

Макет і художньо-технічне редагування
Чалчинський В.І.

Підписано до друку 27.06.2025. Формат 60×84/8.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.
Умов. друк. арк. 9.2. Наклад 100. Зам. 296.
Надруковано у «Видавництво Людмила»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 5303 від 02.03.2017
«Видавництво Людмила». 03148, Київ, а/с 115
Тел./факс: +380504697485, 0683408332.
E-mail: lesya3000@ukr.net